

KÖZÉLETI VÍZIÓK A DEBRECENI EGYETEM KOLLÉGISTÁI KÖRÉBEN

Kutatási előzmények

A következőkben egy módszertani kísérlet tapasztalatit foglalom össze. A kísérletre a készülő doktori értekezésem részeként került sor a Campus-lét kutatás keretében.¹⁹⁸ Doktori értekezésemben a közzől kialakult kép és a közéleti aktivitás formái közötti összefüggést vizsgálom. A kísérlet előzményeihez tartozik, hogy 2010 szeptembere és 2011 júniusa között 38 csoportos interjút, kilenc félig strukturált interjút és 15 narratív interjút készítettem a Debreceni Egyetem két kollégiumában. A két intézményben a hallgatói interjúkon kívül még hét személyzeti és hat vezetőségi interjú készült el. A Debreceni Egyetem két kollégiumának magán terei ideális helyszínt biztosítottak a hallgatók közzől valott nézeteinek feltárására.

A Debreceni Egyetemen, az ország legnagyobb vidéki egyetemén összesen 18 kollégiumban 4751 férőhely van. Ebből 1600 férőhelyet az elmúlt három évben újítottak fel, 1528 férőhely az utóbbi 10 évben épült. 15 kollégium van az intézmény tulajdonában, egy vegyes konstrukcióban működik (azaz, az intézmény tulajdonában van, de az üzemeltetést egy piacorientált cég működteti meghatározott ideig, az úgynevezett *Private Public Partnership* konstrukció keretében), két kollégium fenntartója pedig más, az egyetemtől független intézmény. A különböző tulajdonosi konstrukciókból következik, hogy az egyes kollégiumokban a vezetési stílusok különbözőek, más-más célok elérése érdekében alakítják ki a kollégiumok belső rendjét, tevékenységét, és nem ugyanazok a közösségekről alkotott elképzelések sem. Ezért azt láttam célszerűnek, ha olyan szempontrendszer alapján választom ki a vizsgált intézményeket, amely maximálisan figyelembe veszi ezeket a különbségeket. Így olyan szempontokat kerestem, amelyek mentén markáns különbségek vannak a kollégiumok között. Három ilyen szempontot találtam: (a) az intézmény közös-

198 A Campus-lét az OTKA által támogatott kutatási projekt, amely a DE Szociológia és Szociálpolitika Tanszék projektjeként valósult meg 2010–2013 között. A projekt vezetője Dr. Szabó Ildikó.

ségfejlesztési elképzeléseiben meglévő különbségek, (b) az üzemeltetés módjában meglévő különbségek (hotel vs. otthon) és (c) a rend fenntartásában, a fegyelmezésben, illetve az ellenőrzésben meglévő különbségek.¹⁹⁹ Ennek alapján két kollégiumot választottam ki: a Campus Hotelt és a Veress Péter Kollégiumot és Diákotthont. A kiválasztott intézményeket e három szempontból mutatom be.

A 2003-ban épült Campus Hotel vegyes konstrukcióban üzemel.²⁰⁰ Az üzemeltető a hotel építője, a HUNÉP Universal Rt., tulajdonosa az egyetem. Az egyetemmel kötött szerződésben az üzemeltető lemondott minden nevelési funkcióról, így itt csak az egyetem és a HÖK folytat közösségfejlesztést.²⁰¹ A hallgatóknak nincs érdemi beleszólásuk saját lakókörnyezetük kialakításába.²⁰² Ebbe a 2006-ban épült 930 férőhelyes kollégiumba mindegyik kar hallgatóit felveszik. A vizsgált időpontban 42 külföldi hallgató élt a kollégiumban. A felvételt az Egyetemi Kollégiumi Felvételi és Lakhatási Támogatási Bizottság (KFLB) végzi a tanulmányi eredmények, a szociális rászorultság és a közéleti aktivitás alapján.

Az üzemeltető hotel színvonalú szolgáltatások nyújtására törekszik. Folyamatos recepció-szolgálat van, a szobákat rendszeresen kéthetente takarítják, és kiépített biztonsági rendszerek működnek az

199 Az intézmények kiválasztási kritériumai összhangban vannak a University of Birmingham Connected Communities kutatási projektjével. <http://www.birmingham.ac.uk/research/activity/education/connecting-communities/index.aspx>

200 <http://www.campushotel.hu/index.en.php>

201 Más kérdés a közösségfejlesztés tartalma. Az itt végzett interjúim szerint ez a közösségfejlesztés kimerül a Mikulás megünneplésében és kis nőnap ajándékcsomagok szétosztásában.

202 Az interjúkban elhangzottak szerint a Kulturális Bizottsággá alakult Kollégiumi Bizottságot túlnyomórészt HÖK tagok és szimpatizánsok alkotják, akik közéleti aktivitásukkal elsősorban személyes karrierútjukat kívánják biztosítani. A hallgatók nagy része nem keresi meg őket ötleteikkel, problémáikkal. Ez alól kivétel az egyetem és a hotel közötti ügyeket koordináló személy, aki a hallgatók szolgáltatás szintű igényeit napi szinten kielégíti. Arról azonban, hogy a hallgatók beleszólhatnak (közvetlenül vagy közvetve) az üzemeltetés mikéntjébe, nincs szó.

épületben (biztonsági kamerák, beléptető rendszer, éjjel-nappal járőröző biztonsági szolgálat). A Campus Hotel két épületének (A, B) négy-négy emeletén 424 szoba található. A B épületben két- vagy háromágyas szobák találhatók, ezek egy részében négy vagy hat hallgató osztozik egy fürdőszobán vagy konyhán. Legkevésbé zárt az élet azokban a háromágyas szobákban, amelyek közül két-két szoba rendelkezik közös konyhával. A B épülettel szemben az A épületben két- és egyágyas szobák vannak a folyosókon található közös konyhakkal.

Ebben a hotelban a vezetés teljesen arctalan.²⁰³ A HÖK ugyancsak kevésbé van jelen a hotel életében. Az ellenőrzést három szinten írhatjuk le: személyi, technikai és logisztikai szinten. A meglehetősen átfogó ellenőrzés *személyi* oldalát jelenti a biztonsági szolgálat, a recepció és a kártyás beléptetés. Az ellenőrzés *technikai* szintjét a folyosókon és a funkcionális tereken (mosoda, tévészoza, a biciklitároló és az előtér) elhelyezett térfigyelő kamerák alkotják. Az ellenőrzés *rejtett programja* a tér átlátható strukturáltságában valósul meg, valamint abban, hogy a biztonsági őrök kötelezően és folyamatosan bejárnak egy bizonyos útvonalat (a személyi ellenőrzés azonban nem az ő feladatuk, hanem a recepció). Bizonyos funkcionális terek, például a büfé, az írószobát, a mosoda, a menza a bejárat közelében vannak elhelyezve, így ezek könnyen szemmel tarthatóak a recepció pult mögül.

A másik kiválasztott intézmény az 1964-ben épült, lassan 50 éves múltra visszatekintő Veress Péter Kollégium karközi intézményként viszonylag nagy önállóságot élvez a Debreceni Egyetemen.²⁰⁴ A kollégium a DE Agrártudományi Centrumában tanuló hallgatóknak kínál alacsony színvonalú szolgáltatást. A kollégiumban 124 négyágyas szoba található hat szinten. Egy-egy szinten a hallgatók rendelkezésére áll 16 szoba, két vizesblokk és egy konyha, a többi szoba vendégszobának kialakítva. A vizsgált periódusban 512 hallgatónak és három külföldi hallgatónak adott otthont az intézmény. A nagy múltú intézmény alapidokumentumaiban arról olvashatunk, hogy a kollégium a közösségépítésen és az elsőgenerációs hallgatók intézményi integrálásán keresztül „diákokotthon” kíván lenni. A kollégium az egyetem tulajdona, és az egyetem a demokratikusan megválasztott Kollégiumi Bi-

zottsággal együtt üzemelteti. A vezetői interjúkból egyértelműen kiderült, hogy a kollégium, hűen hagyományaihoz, széles értelemben vett politikai szocializációs színtér kíván lenni, amelynek közösségfejlesztő programjai, ünnepei aktivizálni kívánják a hallgatókat. A kollégium saját tradíciókkal (bográcsozás, hurkavacsora, filmklub, kézműves szakkör, filmklub stb.), sportszerekekkel (biciklik, pingpongasztal), sportolási lehetőségekkel (jégkorcsolya-, és úszóbérlet, aerobik), újsággal és rádióval rendelkezik. Az intézményben egy sajátos kooperáció alakult ki a Kollégiumi Bizottság, a FEKOSZ,²⁰⁵ a hallgatói önkormányzat és az intézményi igazgatás között. Az épület folyamatos felújítás alatt áll, és a szobákra vonatkozó szabályok eltérőek a felújított és a felújításra váró szobákban. A hallgatók a fel nem újított szobákban tevételesen beleszólnak közvetlen környezetük kialakításába (átfesthetik és dekorálhatják a falat, bútorokat bérelhetnek az intézménytől és használhatják saját bútorait), míg a felújítottakban a térkialakítás korlátozott.

A két bemutatott intézmény homlokegyenest különbözőképpen viszonyul a személyes szabadság és személyes biztonság kérdéséhez, ezért az ellenőrzés rejtett és nyílt módszerei egyrészt a formális szabályok szintjén, másrészt a szabályok hétköznapi implementációja szintjén eltérnek. A Veress Péter kollégiumban a hatalmat a Campus Hotelre jellemző arctalan üzemeltetéssel szemben egy mindenki által jól ismert személy, az igazgatónő testesíti meg.²⁰⁶ Bár mindkét intézményben részletes házirend van, és a be- és kiköltözésre vonatkozóan szabályok írják elő a hallgatók viselkedését, a Veress Péter Kollégiumban a magántér tisztelete szembevetendő. A folyosók és az előtér bekamerázását hosszas vita előzte meg, de a biztonsági őrök jelenléte a kollégiumban csak a beléptető rendszerre és a randalírozók leszerelésére korlátozódik. Az ellenőrzés sajátos formájaként egy, a kollégiumi bizottság segítőiből és a portaszolgálatot teljesítő diszpécseréből álló „bulikommandó” működik az épületben, amely bulinapokon (hétfő, szerda) a szabályok betartását felügyeli.

205 FEKOSZ (Felsőoktatási Kollégiumok Országos Szövetsége) <http://www.fekosz.iif.hu/site/>

206 Az igazgatónő személye az interjúban ambivalensen, de rendre megjelenik. Az igazgatónő a kollégiumi rendezvényeken részt vesz, tanérvnyitót és tanévzárót tart, időről időre bejár a szobákba, és beszélget a hallgatókkal. Az igazgatónő közvetlen kapcsolatban áll az intézményben működő mentálhigiéniai szolgálattal is, alkalmazottai pedig a Facebookon követik a hallgatók sorsának alakulását.

203 Interjúalanyaim nincsenek kapcsolatban a menedzsmenttel, az interjúalanyok semmilyen problémával kapcsolatban nem említették személyesen a vezetőket.

204 http://portal.agr.unideb.hu/kollegiumok/arany/koszonto/veres_peter_kollegium.html

Módszertan²⁰⁷

Eredetileg azért kezdtem foglalkozni az egyetemi kollégiumokban zajló csoportviszonyokkal, mert arra voltam kíváncsi, hogy ezekben az intézményekben, amelyekben akár évekig is élnek a hallgatók, milyen állampolgári szocializáció folyik, és ebben a folyamatban milyen szerepük van az intézményeknek és a kollégiumi kortársi kapcsolatoknak. Ennek megfelelően kutatási kérdésem arra vonatkozott, hogy milyen összefüggés van az intézményi szocializáció hatása és a hallgatók közéletéről vallott elképzelései között. E tanulmány a Campus-lét kutatás keretében be kíván mutatni egy projektív módszert, amely lehetővé tette az intézmények politikai szocializációban betöltött szerepének összevetését a hallgatók közről alkotott elképzeléseivel. Különösképpen arra voltam kíváncsi, hogy a közről való nézetek milyen aktivitási formákba fordulnak át, mi jellemzi a közéletéről kialakult kép és a közéleti aktivitás viszonyát. Ebben az összefüggésben milyen szerepe van az intézményekben folyó állampolgári szocializációnak? A rendelkezésre álló adatok alapján igyekeztem rámutatni, hogy milyen összefüggés van a közéletfelfogás, az aktivitás és az intézmények politikai szocializációs potenciálja között.²⁰⁸

Módszertani nehézségek

Amikor a kiválasztott két kollégiumban elkezdtem az előre elkészített interjúvázlatok alapján interjúkat készíteni, az első néhány interjú során világossá vált előttem, hogy a hallgatók nemcsak a definíció szerinti közéletéről beszélnek gátlásosan (ha egyáltalán hajlandóak ilyen kérdésekről gondolataikat kifejtve beszélni), hanem közvetlen életvilágukról is. Úgy tűnt, nincsenek hozzászokva ahhoz, hogy strukturáltan beszéljenek tapasztalataikról, problémáikról, konfliktusairól. Ez azért volt meglepő, mert egyetemistákról van szó, akikről feltételezhető volt, hogy tanulmányaik során és leendő társadalmi pozícióikra készülve már elsajátították

207 Őszintén hálás vagyok Prof. Dr. Szabó Ildikónak és Marián Bélának, akik végig kísérték és segítettek a módszertan kidolgozását. Prof. Dr. Szabó Ildikó lényegi észrevételei a koncepció kidolgozásában és az elemzésben segítettek munkámat. Marián Bélának őszinte köszönettel tartozom a sokoldalú empirikus anyag egységes szerkesztésének megtalálásáért.

208 Az állampolgári szocializáció fogalmát Percheron (1993) és Lányi (1997) művei alapján határoztam meg.

azokat a kommunikációs készségeket, amelyek a közélethez, a közügyekhez való viszonyuk megfogalmazásához szükségesek. Nem tudtam eldönteni, hogy mi okozta a nehézségeket számukra. A személyemet láthatóan elfogadták, de a kommunikációs szituáció érezhetően idegen volt számukra. Ennek elvileg két lehetséges oka volt: vagy nem volt tapasztalatuk kutatási célú interjúban való részvételben, vagy pedig az interjúszituációban fokozatosan kibomló témák riasztották meg őket. Az interjúszituációt arra használták, hogy azt folyamatosan újrafogalmazzák. Ez azt jelentette, hogy az alanyok ahelyett, hogy részt vettek volna egy kialakuló diskurzusban, a kommunikáció különböző eszközeivel (humor, analógia, visszakérdés stb.) többször is *újradefiniálták magát a kommunikációs szituációt*. Nem voltak hajlandóak felelős cselekvőként belépni a kommunikációba, és keresték a megfelelő normatív válaszadás lehetőségeit. A hallgatók a feladatot színelég teljesítve igyekeztek elvárásaimnak megfelelő választ adni.

Az első néhány interjú után megerősödött bennem az a feltételezés, hogy nem annyira a kommunikációs készségek hiánya nehezíti az érdemi beszélgetést, hanem éppen ellenkezőleg, egy olyan kommunikációs profizmus, amelyet az olyan témák háritásában szereztek, mint amilyenek az interjúban is előkerültek. A csoportos interjúban a közéleti témák mégoly tapintatos, de mégiscsak *direkt*, a verbalítások szintjén mozgó megközelítése nem bizonyult járható útnak. Ezért rákényszerültem arra, hogy újragondoljam korábbi interjúvázlataimat és az alkalmazott módszereket, vagy keressem az *indirekt*, projektív technikákat.²⁰⁹ Az volt a célom, hogy a tisztán verbális kommunikációt olyan szintre irányítsam, amelyen a verbális és vizuális kommunikáció összefonódik, és amelyben a vizuális szint asszociációkat, projekciókat, történeteket, esetleg humoros reakciókat hív elő. Így jutottam el egy sajátos, játékos technikához, amelyet narratíva-stimuláló kockák segítségével valósítottam meg.

Az ebben a tanulmányban bemutatandó módszer *A közéleti magatartás mintái a Debreceni Egyetem kollégistái körében* című készülő doktori

209 A magyar empirikus társadalomtudományokban kevés példa van a projektív módszerek alkalmazására közéleti kérdésekben. Ilyen Szabó Ildikó és Csepeli György közös munkája (1984). Projektív módszerek társadalomtudományi alkalmazása viszont elterjedt (Siklaki 2011; Vicsek 2006).

értekezésem része. A közéleti magatartás mintáinak feltárására a nyitott interjúmódszer keretében három projektív módszert alkalmaztam: mentális térképezés, közéleti problémákat feltüntető kártyák és narratíva-stimuláló kockák. A projektív módszerek kiválasztásakor figyelembe vettem az egyes módszerek korlátait. A első két módszer alkalmazásával kívánom kontrolálni narratíva-stimuláló kockák mint projektív módszer hiányosságait. Bár e cikkben a harmadikként említett narratíva-stimuláló módszerre koncentrálok, röviden bemutatom a másik kettőt is, mivel a három módszer kiegészíti egymást.

A *mentális térképezés* során arra kértem az interjúalanyokat – a klasszikus lynchi (1960) mentális térképezési hagyományokat követve –, hogy egy üres lapon rajzban mutassák be a kollégiumot. A rajzolás és annak módja a tér vizuális érzékeléséről tájékoztat. Az interjú során a rutin térhasználat nyilvánvalóvá válik. Ezen térhasználat elbeszélése lehetővé teszi a narratív elemek elemzését. Megvilágítja, milyen a megtapasztalt, absztrakt és megélt terek közti kapcsolat. E módszer segít megérteni az intézményi térrendezés hatalmi aspektusait is.

A közéleti problémákat feltüntető kártyákkal a hallgatóknak tíz társadalmi problémát kellett sorrendbe rendezniük. A következő hívó kérdést alkalmaztam: „Ha te lennél az ország miniszterelnöke, és ezeket az ügyeket találnád holnap az asztalodon, milyen sorrendben oldanád meg ezeket?” A kártyákon igyekeztem olyan társadalmi problémákat felsorakoztatni, amelyek vagy aktuálpolitikai vonatkozásúak voltak vagy már a pilot interjúkban is megosztották a hallgatókat. Az utolsó kártya üresen maradt, és arra kértem az interjúalanyokat, hogy nevezzék meg azt a problémát, amit ők tartanak fontosnak. A kártyákon az alábbi problémákat tüntettem fel: (1) Ifjúsági problémák politikai színtereken való megjelenése, (2) EU-csatlakozás, (3) hátrányos helyzetű cigány tanulók korrepetálása, (4) történelmi tragédiák, (5) egyetemi hallgatók röghöz kötése, (6) multi cégek jelenléte, (7) településed köztisztasága, közbiztonsága, (8) fiatalok munkanélkülisége, (9) a termőföld tulajdonjoga, (10) üres lap.

A *narratíva-stimuláló* módszer segített feltérképezni a közről alkotott elsődleges asszociációkat és másodlagos jelentéstartalmakat, a mentális térképezés lehetővé tette annak megítélését, hogy a

kollégium mely terei a tényleges színterei a kollégiumi közéletnek, és végül a társadalmi problémák megítélését célzó kártyákkal azonosítottam olyan közéleti magatartásmintákat, amelyek az előző két módszer nem hívott elő.

A módszer bemutatása: a narratíva-stimuláló módszer

A kockák

A közéleti víziók, magatartásminták előhívására használt narratíva-stimuláló kockák egy ír játékfejlesztő cég termékei.²¹⁰ A játék tizennyolc kockából áll: kilenc kockán általános szimbólumok, jelek, tárgyak találhatóak, kilenc kocka emberi tevékenységeket ábrázol. A játék eredeti célja szerint a történetek megformálását elősegítő nyelvfejlesztő eszköz. Összesen kétszer ötvennégy kép valamilyen kombinációjával találkozott az interjúalany. A szimbólumok egy része nemzetközi egyezményes jel (színház, kérdőjel, L, nyíl, ferde nyíl, sokágú nyíl, szövegbuborék). Másik részük negatív (mumus, szomorú arc, becsapódás, tűz, verekedés, kiabálás, üvöltés, sírás, sérülés, álarc, gyufa, rabló) vagy pozitív (smiley, szivárvány, virág, fa, lepkeháló, kézfogás, hal, ajándék, együtt sétálás, röhögés, méhecske, varázspálca, teknős, babázó lány, csillag, sátor, kulcs) konnotációkat sugalló kép (élethelyzet, cselekvés, tárgy, állat, jelenség). A piktogramok rejtett jelentését figyelembe véve összesen tehát 12 negatív jelentést sugalló és 17 pozitív projekciókat előhívó képet alkalmaztam. Nem köthető egyértelműen pozitív vagy negatív jelentéstartalmakhoz 79 kép. A kétszer kilenc kocka oldalain látható ötvennégy kép tipológiáját a következő táblázat foglalja össze.

210 Rory's story cubes. <http://www.storycubes.com>. 73 Rushfield Avenue, Belfast, BT7 3FQ, Northern Ireland, Magyarországi hozzáférhetősége: www.jatekforras.hu

1a. táblázat: Jelek, tárgyak, szimbólumok

óra	teknős	mobil	arc zzz	szkarabusz	bot	nyíl	mumus	maszk
hal	szökőkút	lábnyom	ejtőernyő	kérdőjel	lakat	színház	szomorú smiley	tűz
fa	abacus	alma	piramis	híd	zseblámpa	szem	méhecske	földgömb

ház	dobókocka	mérleg	buborék	nagyító	villám	lámpakörte	kéz	nyíl
kulcslyuk	kulcs	mágnes	virág	sátor	várjel	sokágú nyíl	csillag	birka
szivárvány	könyv	smiley	vár	varázspálca	repülő	bankkártya	hold	épület

1b. táblázat: Tevékenységek

ajándékok ad	sírás	asztalra csap	olvasás	rajzolás	nevetés	tapogatás	esés	emelés
távozás	cipelés	csengetés	krikett	sétálás	tolás	babázólaný	köhögés	arc bubo- rékkal
kiabálás	mutogatás	evés	kiásás	nyújtzkodás	labdarúgás	elásás	ébredztóórás figura	pénz

ferde nyíl	olló	becsapódás	sérülés	labdát ejt	labdát feldob	ajándékok kap	petróleum lámpa	útelágazás
kukucs- kálás	labda	gyufa	esés	kézfogás	rabló	fülhallgatós figura	súlyemelés	labda mögötte
törés	ruha	lepkesháló	verekedés	falépítés	gördeszakázás	zene	kopogtatás	beszélgetés

A módszer alkalmazásával az volt a célom, hogy azonosítsam a hallgatókra jellemző, közélettel kapcsolatos gondolatköroket. Az interjúk során az interjúalanyokat arra kértem, hogy dobjanak egyszerre mind a 18 kockával, és a kockák felülre eső oldalait felhasználva „rakják ki” a magyar közéletet.²¹¹ Ha az első dobás alkalmával az interjúalanyok döntően csak magánéleti utalásokat tettek, akkor másodjára is feltettem ugyan-

azt a kérdést („Mit gondolsz a magyar közéletéről?”). Összesen 62 hallgatói interjút készítettem, de ezek közül 22 interjúban az alanyok elzárkóztak a játékban való résztvételtől. Így ebben a tanulmányban összesen negyven kockavetés adatait elemzem, amelyek az intézmények és az interjútípusok alapján a következőképpen oszlanak meg.²¹² Az interjúkat hangfájlokra rögzítettük és kezelésük megfelelt a kutatás etikai kívánalmaknak.²¹³

211 Az Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás eredményeivel összhangban a kérdésben tudatosan alkalmaztam a közélet szót (Szabó A. – Oross 2012). A politikai viselkedés kutatások adatfelvételei alapján megállapítható, hogy a politika mint kifejezés az elmúlt másfél, két évtizedben negatív jelentéstartalmakkal telítődött (Szabó I. – Örkény 1998; Szabó I. 2010; Laki – Szabó A. – Bauer 2001; Jancsák 2009). Ezért tudatosan elkerültem a „politika” használatát a hívókérdésben.

212 Készülő doktori értekezésemben természetesen azokat az interjúkat is feldolgozom, amelyek készítése során nem használtam a narratíva-stimuláló kockákat.

213 A hallgatók írásos engedélyben egyeztek bele a beszélgetés rögzítésébe, és a felvett hanganyagokat a kutatás elektronikus tárhelyén tároltuk. E tárhelyhez néhány kutató kapott hozzáférést.

2. táblázat: Interjútipusok intézményenkénti eloszlása

Interjútipus	Veress Péter kollégium	Campus Hotel
Csoportos interjú	12	14
Félig- struktúrált interjú	0	4
Narratív interjú	8	2
Összesen	20	20

Kirakási stratégiák és alakzatok

Az első fontos elemzési szempont maguknak a kockaalakzatoknak a kirakása. Az elmesélt történetek eltérő időben és helyszíneken játszódtak, de az interjúalanyok sokkal kisebb figyelmet fordítottak arra, hogy magukat a kockákat az asztalon hogyan helyezték el egymás mellé. Már az első interjúk készítésénél nemcsak arra figyeltem fel, hogy interjúalanyaim történeteiket különböző időbeli és térbeli konstrukciókban helyezik el, hanem arra is, hogy a kockákból kirakott alakzatok egyfajta mintázatot mutattak. Maguknak a kockáknak az alakzatát, a kirakott konstrukció külső megjelenését az interjúalanyok többnyire nem tudatosan alakították ki. Az alakzatokat a kirakási stratégiák határozták meg. A kirakási stratégiák pedig az alapján különültek el, hogy az interjúalany szabad asszociációk mentén szötte-e a történetet és a történet fonalát követve kereste a következő kockát, vagy valamilyen rendező elvet követett. Így megkülönböztettem 1.) *szabad asszociációs* és 2.) *kategorikus kirakási stratégiákat*. A kirakási típusokat és előfordulásuk számát az alábbi táblázat összegzi.

3a. táblázat: A kirakási stratégiák mintázatai és előfordulásuk gyakorisága

Kirakási stratégiák	Alakzatok	Altípusok
Szabad asszociációs kirakási stratégiák (18)	Asszociációs láncok (11)	
	Lináris történetek (9)	
		Rekurzív történetek (2)
		Jövő orientált történetek (7)
Kategorikus kirakási stratégia	Kocka csoportok (11)	
	Hierarchy (9)	
		Siker–kudarccal dimenzió mentén felépített hierarchy (1)
		Meglepetések–hétköznapi dimenziói mentén felépített hierarchy (1)
		Megánélet–közélet dimenziói mentén felépített hierarchy (6)
		Szellemi–testi dimenziói mentén felépített hierarchy (1)

1.) *A szabad asszociációs kirakási stratégiák* mentén összefüggő szófüzerek, asszociációs láncok vagy hosszabb történetek jelentek meg. A hosszabb elbeszélések között többször fordult elő rekurzív és jövő orientált történet. Ezért indokoltnak tartom e két típus megkülönböztetését. Rekurzívnak tekintetem egy történetet, ha a történet végén az interjúalany visszatért kezdő gondolatához. Jövőorientált történeteknek kódoltam minden olyan összefüggő történetet, ahol a múlt és a jövő kitüntetett szerepet kapott, míg a jelen síkja másodlagossá vált vagy fel sem tűnt.

A *szabad asszociációs kirakási stratégiákkal* szemben a *kategorikus kirakási stratégiánál* az interjúalany a kockákat valamilyen szervező elv mentén kategóriákba sorolta. Ezek a kategóriák aztán tovább szerveződhetek hierarchikus modellekbe. Néhány alakzatnál a hierarchia mint szervező elv egyértelműen azonosítható volt. A hierarchikus modellek vonatkozási pontjai a különböző történetekben eltértek. A hierarchia csúcán és alján más-más értékvonatkozások voltak azonosíthatók. Egyetlen kockavetés során találkoztam vegyes konstrukciókkal is, amikor az asszociációs láncok rendre a jó és a rossz kategóriájába sorolódtak.

3b. táblázat: Kirakási stratégiák képi megjelenése
Szabad asszociációs kirakási stratégia

1. Asszociációs láncok

2. Lineáris történetek

Kategorikus kirakási stratégia

1. Kockacsoportok

2. Hierarchia

A hallgatók leggyakrabban pár kockát kiemelve és azokat egymás mellé helyezve fejtették ki gondolataikat, de kilenc esetben hosszabb összefüggő történeteket meséltek el. Ezek közül két történetben tért vissza a narrátor a kiinduló képhez. Ezeket *rekurzív történeteknek* neveztem el.

Az önmagukba visszatérő történetek mellett hét alkalommal találkoztam olyan történetekkel, ahol a jövő hangsúlyossá vált. A *jövőorientált fikciók és történetek* száma önmagában is jelzi, hogy az interjúalanyok életkori sajátságukból kifolyólag érvényesülési lehetőségeket, alternatívákat keresnek. Sajnos, a kilátásokról alkotott képek eléggé sötétek. „Ha kilátás, akkor egy pont lenne, mert nincs kilátás”, jegyezte meg a sokágú nyílra tekintve az egyik interjúalany a Campus Hotel egyik csoportos interjújában.

2.) A kockák, ha nem lineárisan kerültek egymás mellé, akkor vagy az eltérő életszférák alapján (otthon, iskola, politika, munkás hétköznapi) vagy hierarchikus viszonyok mentén szerveződtek kategóriákba. A kategorikus kirakási stratégiát álta-

lában bipoláris nézőpont jellemezte. A hallgatók a közélet sokszínűségét a jó és a rossz, a magán és a köz vagy a tömeg és az én kategóriáira egyszerűsítették le.

A kategóriába sorolt kockacsoportok tizenegyszer jelenítettek meg valamilyen életszférát, míg kilenc alkalommal *hierarchikus rendbe* szerveződtek. A hierarchia viszonyítási pontjai azonban igen eltérőnek bizonyultak. Hol a magánélet, hol a siker, hol a mindent látó szem foglalta el a hierarchiában a legmagasabb pozíciót. Egy alkalommal előfordult, hogy a hierarchia tetején megjelent egy kocka, amit az interjúalany úgy kommentált, hogy a szervező elem a surprise-surprise, a mindent felülíró meglepetés. Érdekesnek találtam, hogy ez egyetlen kocka elhelyezése a hierarchia csúcán dinamizálta egy egyébként hierarchiába szerveződő statikus társadalomképet. A folyamatos változás, a kiszámíthatatlanság ebben az interjúban uralta a közélet bemutatását.

Az önmagukban beszédes alakzatok és kirakási stratégiák gyakran összefüggésbe hozhatónak tűntek adott jelentéstartalmakkal is. Összefüggést találtam a sajátos alakzatok és a jelentéstartalmak között. A politikai közhelyek, sztereotípiák főleg különböző kategóriákba rendeződtek. A politikai sztereotípiák bemutatására a hallgatók általában a hétköznapiaktól elkülönült önálló kockacsoportot alkottak, és ezek igen gyakran vagy a hierarchia tetején vagy az alján helyezkedtek el. A kategorikus kirakási stratégiák mellett a történetek és fikciók viszonylag magas száma azonban arra hívja fel a figyelmet, hogy ezek az egyetemi hallgatók több olyan szocializációs életszakaszon vannak túl, amely nem az egyéni kiállásra, az egyéni vélemények ütköztetésére ösztönzi őket. A hallgatók véleményüket általában fikciókba ágyazva, egyes szám harmadik személyben megfogalmazva tették közzé. A közélettől való távolságtartás további példája, hogy a kategorikus modellekben hat alkalommal megjelent külön kategóriaként a magánélet – legtöbbször a hierarchia csúcán –, amely elhatárolódik az életvilágtól vagy a klasszikus értelemben vett közélettől.

A módszer előnyei és korlátai

A csoportos interjúk során a vizuális verbális kommunikáció létrehozására a módszer megfelelő eszköznek bizonyult. A módszer továbbá elősegíti egy olyan interjúszituáció létrejöttét, ami az inter-

júalanyok számára nehezen kiszámítható. Maga a játék logikája megbontja azt a dinamikát, amellyel a hallgatók a kommunikáció eszközeivel elkerülik a tényleges kommunikációt. Tehát, a kockák felületeiből kirajzolódó alakzatok értelmezése, mint elsődleges „feladat” eltereli figyelmüket a módszer tulajdonképpeni céljáról, a közéleti asszociációk verbalizációjáról. Az interjúalanyok számára nehéz egyszerre felismerni a kockákat, asszociációs láncba szedni gondolataikat és kontrollálni a kirakott kockák alakzatait.

A módszer kétségtelen előnye továbbá, hogy az egymástól független dobások során az egyes szimbólumok megjelenésének a valószínűsége azonos, míg annak a valószínűsége, hogy pontosan ugyanaz a kép ugyanabban a környezetben kerül felszínre, elenyészően csekély. Így nagyon változatos alakzatok jönnek létre, amelyek sokféle értelmezést engednek meg.

A módszer sajátágaiból fakadóan azt vártam, hogy az alkalmazás során közéleti történetek bukkannak majd fel. A kockák elsősorban gyors közéleti asszociációkat hívtak elő. A közéleti témákban a hallgatók megmaradtak a politikai szempontból korrektnek vélt sztereotípiák megemlítésénél, melyek vagy a tágabb társadalmi közegben, vagy a közvetlen környezetükben közismertek. Fontos azonban megemlíteni, hogy a korosztályra jellemző viszonylag rövid narratív interjúk²¹⁴ után az asszociációk, jelentéstársítások mélyebbekké váltak. A felmerülő konfliktusok gyakoriságának értelmezésénél fontos volt figyelembe venni, hogy a módszer elsősorban a történetmondásra, az akciók, események kiélézése felé terel. Ennek ellenére a módszer nem tűnt alkalmasnak az igazi intimitások megragadására.²¹⁵

A módszer további korlátjának tartom, hogy az emberi tevékenységeket ábrázoló 54 kép nagyobb valószínűséggel hív elő történeteket és hozzászólásokat, mint az egyszerű szimbólumok. A figurális cselekvési elemeknek nagyobb a hívóerejük, mint az absztrakt szimbólumoknak. Ezért a kiválasztott piktogramok gyakoriságának elemzésekor a figurális és a szimbolikus elemek külön elemzendők.

A módszer előnyei és hátrányai a következő táblázatban foglalhatók össze:

214 A 18-24 éves korosztály életútinterjúi viszonylag rövidek. Az interjúk átlagosan másfél órát vettek igénybe.

215 Ezért a felismerésért Marián Bélának tartozom köszönettel.

4. táblázat: A narratíva-stimuláló kockák alkalmazásának előnyei és hátrányai

Előnyök	Hátrányok
Strukturált kérdésektől független gondolatok előhívása	Történetek, események kiélezésére késztet
A szigorú interjúszituáció megtörése	Nem alkalmas mély intimitások megragadására
A kommunikáció verbális vizuális szintre terelése	Normatív asszociációk előfordulása
Lehetőség a kommunikációs profizmus eszközeinek felvonultatására (kettős kódolás, fikció stb.)	A szimbólumok és a figurális elemek nem azonos arányban váltanak ki asszociációkat
Én-reprezentációk, éntávolítások azonosítása	

A módszer elsősorban a hallgatók fejében lévő mémek, gondolati variánsok előhívását segíti elő. Így alkalmas a közéleti víziók, politikai közérzet vagy politikai világkép megragadására. A piktogramok bizonyos sztereotípiákat mozgósítottak, amelyek történetekbe ágyazódtak. Az elmondott történetek igazi érdekessége a sztereotípiák milyenségében, kontextusba ágyazottságában és megjelenésük gyakoriságában rejlik. Az, hogy ezek a szimbólumok milyen gyakorisággal és milyen kontextusban jelentek meg, segített feltárni az egész célközönségre jellemző asszociációs mezőt. Az eredmények feldolgozásában elkülönítettem *elsődleges és másodlagos jelentéstartalmakat*. Az elsődleges jelentéstartalmakkal az asszociációs mezőt tártam fel, a másodlagos jelentéstartalmakkal a közéletre vonatkozó elképzeléseket és aktivitási formákat.

Tartalmi elemzés

Interjúim feldolgozása során tehát arra voltam kíváncsi, hogy milyen közéleti víziókat hívtak elő a kockák és ezek milyen történetekbe ágyazódtak bele. A kockák *elsődleges jelentéstartalmát* az első asszociációkkal tudtam felszínre hozni. Egy-egy szimbólumhoz azonban másodlagos, sőt, harmadlagos jelentések is kapcsolódhatnak. Az ásó embert jelölő piktogramhoz például alanyaim a következő elsődleges jelentéseket társították: elássa magát, beleássa magát a munkába, kiássa magát, de emellett megjelentek olyan másodlagos asszociációk is, mint: elás-

sa a problémát, vagy temetjük az országot. Az első helyen kiválasztott képnek különös jelentőséget tulajdonítottam, mivel az vagy erős hívó-jellegű projekciókra utalt, vagy a legkönnyebben azonosítható, a témával összefüggésbe hozható szimbólumnak bizonyult. Erős hívó-jellegű projekciónak tekintetem minden olyan képet, ami azonnal megragadta a megkérdezett interjúalany fantáziáját. Ezért a kockák szintjén először megvizsgáltam az egyes képek kiemelésének mikéntjét és gyakoriságát, és lejegyeztem az először kiválasztott kockákat.

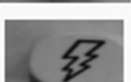

Ezt követően a *másodlagos jelentéstartalmak*: a vizuális és narratív konstrukciók ragadták meg kutatói képzeletemet. Noha én a közélet milyenségére kérdeztem rá, a válaszok alapján világossá vált, hogy három szinten, a klasszikus értelemben vett köz-, a társas és magánélet szintjén elemezhetők az adatok. Így végül az összekapcsolódó másodlagos jelentéstartalmakat három dimenzióban: 1.) a politika, 2.) a társadalom és az 3.) életvilág (a hétköznapi érintkezések szintjén értelmezett tágabb magánélet) kategóriáiban vizsgáltam.

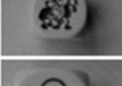

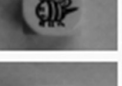

Mindezek alapján a tartalmi elemzés fókuszában a kockák, a kirakási stratégiák és alakzatok, valamint a felmerülő asszociációk és jelentéstartalmak állnak. A jelentéstartalmak két szintjére voltam kíváncsi: arra, hogy milyen elsődleges asszociációkat hívtak elő a kockák, és hogy ezek milyen történetekbe ágyazódtak bele.

Elsődleges asszociációk

Már a kutatás kezdetén felmerült az a kérdés, hogy a kockák generálják-e a felszínre került tartalmakat, vagy a hallgatók a kockák segítségével fejezik ki gondolataikat, és kockaválasztásaik megfelelnek a gondolataikban jelenlévő jelentéstartalmaknak. Abból a feltételezésből indultam ki, hogy ha ugyanaz a piktogram egymástól függetlenül legalább hét különböző történetben megjelent, akkor az a véletlennél kicsit nagyobb valószínűséggel hív életre közéleti fikciókat. Ha a hallgatók egymástól függetlenül kiválasztották a véletlenszerű kockadobásokból legalább hét alkalommal ugyanazt a képet, akkor az nem tekinthető pusztán a véletlen művének. Ezt a feltételezésemet megerősítette az a tény, hogy a piktogram által kiváltott elsődleges asszociációk jelentései és a később elmondott történetek összefüggésbe hozhatóak. Így megkerestem azokat a képeket, amelyeket a kockavetések során a leggyakrabban emeltek ki interjúalanyaim. Megvizsgáltam, hogy ezek közül a piktogramok közül melyeknek volt a legerősebb a hívó erejük, melyeket azonosítottak a hallgatók elsőként. Az eredményeket az alábbi táblázat foglalja össze.

5. táblázat: Az elsődleges asszociációk szintje

Kockák megnevezése	Piktogramok	Elsődleges asszociációk	Első választás	Kiválasztások száma
olvasás		Schmitt Pál plagizált disszertációja, szabály, tanulás, szórakozás, iskola, ifjúság, irodalmi alkotások	3x	17
súlyemelés		kondi, energia, erőlködés, kitartás, súlyemelés, sport		15
ásás		elássa magát, elássa a problémát, beleássa magát a munkába, temetjük az országot, kiássa magát		12
evés		egészséges táplálkozás, mohóság, függőség, evés mint privilégium, hétköznapok		12
mumus		rabló, erdőből beosonó farkas, peszimizmus, kisördög, mumus, félelmek, árnyék		12
smiley		pihenés, társaságok, nevetés, észhez tér, örület, szavazás, biztonság, jó képet vág, humor		11
rabló		bankrabló, wiskis, bűnözés, szaladó rabló, rabló pandúr, bűnügy	3x	10
villám		villámcsapás, idegbetegség, energia, vihar, hirtelen ötletek	1x	10
krikett		egészséges életmód, sport		10
színház		színház, ketősség, kormány és az ellenzék, szórakozás, kultúra,	1x	9
arc buborékkal		gondolkozik, üresfejű emberek, rátalál a megoldásra, álmodozik		9
kézfogas		társasági élet, társaságok, haverok, korrupció, emberi kapcsolatok, barátság, szórakozás		9
becsapódás		világvége, összetörik, gravitációs kísérlet, robbanás, időjárás, bal eset, atomháború, úrtudomány vonzza a rosszt, a villámokat, a pénzt, vonzani az embereket, magyar tudomány, szerencse		9
mágnes		világvége, összetörik, gravitációs kísérlet, robbanás, időjárás, bal eset, atomháború, úrtudomány vonzza a rosszt, a villámokat, a pénzt, vonzani az embereket, magyar tudomány, szerencse	1x	8
ajándék		család, ajándék, meglepetés, csúszópénz, beproteztálás, szórakozás, ital meghívás		8

birka		áldozat, birka magyar, kaja, állattartás, munka, üres fejű birkák		8
ébresztő órás figura		határidő, lustság, munka, korán kelés, ébredés, alvás		8
feldobott labda		játék, lazulás, ugrik a lepattanóra, szerencsejáték, szabadság, lehetőségek, lehetőségek eljátszása, megdolgozol és elveszik		8
sétálás		kis ember, sétál, szórakozás, fehétt, mérlegelni, hogy merre tovább		8
verekedés		verekedés, bukás, visszahúz a rossz, bűnözés, magyarok egymást nyúzzák		8
babázó lány		gyerek, boldogság, úgy tettek mintha nem történt volna semmi, óvodás	1x	7
csillag		hulló csillag, csillag/hold, éjszakai tanulás, sztárok	1x	7
fülhallgatós figura		befogja a szemét-fülét, zenehallgatás, headset, vidámság	2x	7
kiabálós figura		kiabálás, zárkózottság, kommunikáció hiány, kétségbeesettség, tehetetlenség	1x	7
szökőkút		szökőkút, park, folyó ügyek, termálfüvek, látványosságok, vízforgatás	1x	7
arczzz		alvás, lustság, közvilágítás, munkahelyi elsunyizások		7
buborék		kód, vélemény, beszéd, kommunikáció, kiutat találni		7
ejtőernyő		kaland, esés, orientáció, mentőöv, sport		7
épület		ranglétra, panel, panel program, üzleti élet, pizzaférfitorony		7
méhecske		szúros dolog, fullánkos rovar, félnék méhecske, szomorú, haragos méhecske, dolgozók		7
vár		vár, bástya, halászbástya, biztonság, jólét		7

A táblázat felszínes átfutása is lehetővé teszi annak a negatív univerzumnak az érzékelését, amit az elsődleges asszociációk elemzése feltár. Bár lényegesen több kocka hordoz önmagában pozitív jelentést, mint negatívát, az általam vizsgált fiatal felnőttek negatív jelentéseket társítottak még a hangsúlyosan pozitív szimbólumokhoz is. A „*mit gondolsz a magyar közéletéről*” kérdés által előhívott elsődleges asszociációk többsége negatív jelentést tartalmazó szó. Elég, ha a *mágnes vagy a becsapódás* piktogram asszociációit tekintjük. A mágnes a rosszat, a villámokat, a pénzt vagy az embereket vonzza, ami mellett megjelenik a kissé hétköznapibb jelentés, a szerencse vagy a tudomány. A becsapódást ábrázoló kép olyan elsődleges asszociációkat is előhívott, mint a baleset, az atomháború, a világvége. Figyelemre méltónak tartom, hogy még az erős pozitív kisugárzású képek (smiley, ajándék) sem váltottak ki feltétlenül pozitív asszociációkat. A *smiley* kapcsán felmerült az észhez tér, örület, jó képet vág, az *ajándék* pedig olyan jelentésekkel társult, mint a csúszópénz, és a protekció.

Az asszociációk jelentős hányada természetesen az egyetemi életszakasz sajátosságait tükrözi, ahol a hallgatók viszonylagos egzisztenciális biztonságban élnek. Az egymástól függetlenül legalább hét interjúban kiválasztott 32 képből hét kép (olvasás, krikett, kézfogás, feldobott labda, babázó lány, ejtőernyő, sétálás) utal korosztályi sajátosságokra. Alanyaim az eriksoni életszakaszoknak (Erikson [1950] 2003) megfelelően ezekben az években vívják meg egyéni harcaikat az érvényesülésért, a pályára kerülésért (lásd a feldobott labda, olvasás asszociációit), hozzák meg életre szóló döntéseiket (sétálás asszociációi), alakítják ki életre szóló barátságait (kézfogás asszociációi) vagy alapítanak családot (babázó lány asszociációi). Egy olyan átmenti életfázisban vannak, ahol az egzisztenciális bizonytalanság és küzdelem vagy akár az aktív élet (krikett asszociációi) hétköznapjaik része. Mindegyik képnél azonban megjelenik az életkor tipikus jelentéstársításaitól eltérő, meglepő asszociáció. Az olvasó figura a tanulás, szórakozás és iskola mellett Schmitt Pál plagizált disszertációjára is emlékezteti a hallgatókat, vagy a kézfogás kapcsán felmerül a korrupció.

Ha közelebbről megvizsgáljuk ezeket a piktogramokat és az általuk kiváltott elsődleges asszociációkat, akkor az egyetemi életszakaszban az egyén magányos küzdelme tárul elénk, ahol a külső támogató közeg hiánya miatt az egyéni döntések túl

súlyosakká válnak (sétálás asszociációi: kis ember, mérlegelni, hogy merre tovább...).

„Szerintem mindenkinek a félelme az, hogy mit csinál magával, tehát hova tud elhelyezkedni, ha az egyetemet elvégezte. Barbiéknál ez még valamennyire kiszámíthatóbb, mint nálunk. Én pont ma keseredtem el. A suliban olvastam valamilyen Corvinusos, karrier expos újságocskát és ilyen embereket keresnek hogy: közgazdász, pénzügyes, kontrollings, meg iT-s, meg ugye az informatikusok. Na mondom jó ((nevetve)), akkor majd lesz valami, tehát ezzel nem tudok mit kezdeni”.

A 32 piktogramból öt hív elő asszociációkat az egyén szintjén megjelenő lehetőségek megragadására (feldobott labda, súlyemelés, ásás) vagy elszalasztására (ébresztő órás figura, arc zzz). Az olvasás piktogramja után a második legtöbbször kiválasztott piktogram a súlyemelés, a harmadik az ásás. Ezek olyan asszociációkat hívnak elő, mint az erőlködés, a kitartás vagy a munkába való belefeledkezés. A labdázó figura (feldobott labda) a játék, a lazulás és a szabadság mellett olyan elsődleges asszociációkat is előhívott, mint a lehetőségek, a lehetőségek eljátszása, vagy az „ugrik a lepattanóra”.

A megkérdezettek választásai alapján hangsúlyosan kirajzolódik a munka világa. Összesen hat piktogram (méhecske, birka, ásás, ébresztő órás figura, arc zzz, feldobott labda) asszociációi köthetőek e témakörhöz. Fontos azonban megemlíteni, és talán már a felsorolt piktogramokból is kitűnik, hogy ezek közül egy asszociáció sem utal kreatív munkára. Az asszociációk lealázó, méltatlan robotra, „üres fejű emberekre” tesznek utalásokat.

A kiszámíthatatlan eseményektől való félelem öt piktogram (becsapódás, villám, csillag, mumus, rabló) asszociációiban jelent meg. Az ismeretlentől, a bizonytalanságtól való félelem jelenlétét a fiatalok körében az is jelzi, hogy a negyedik leggyakrabban kiemelt kocka a mumus olyan asszociációkkal, mint rabló, erdőből beosonó farkas, pesszimizmus, kisördög, mumus, félelmek, árnyék. Az egyik interjúalany e kockához az alábbi definíciót fűzte:

„Kisgyerek és mögötte egy szellemárnyék. Esetleg talán, ha jövőben kiderül, hogy milyen kis mocskos politikus lesz vagy diktátor, akkor már az árnyéka mutatta... Ki gondolta volna, hogy a kis Hitlerből ekkora valami lesz.”

A leggyakrabban kiválasztott kockák listájának ötödik helyén az evés áll, és asszociációi között az egészségtudatos táplálkozás fontossága vagy hiánya mellett a társadalmi különbségek tudatára épülő

félelem is kivehető. A nem megfelelő táplálék, az éhezés árnya előrevetíti a hallgatókban élő és történeteikben a magán- és a közéleti tartalmak szintjén megjelenő veszélytudatot. A további 28 piktogramból három, a kiabálás, a verekedés és a rabló, a közéletben jelenlevő viszályt, megosztottságot tükrözi.

A 32 kockából a hallgatók első kockaként emeltek ki három alkalommal a súlyemelés és a rablót. Ezek a piktogramok tűntek a legerősebb hívó erejű képnek, amelyhez gondolkodás nélkül, azonnal társítottak jelentést. Az elsőként kiválasztott kockák között kétszer felbukkan még a fülhallgató figura. Az erős hívó erejű első választások meglepő módon híven tükrözik az asszociációk szintjén megjelenő erőlködést és a bűnözéshez közeli közélettől való elzárkózást.

Már az elsődleges asszociációk szintjén is érezhető, hogy a közélet a hallgatók történeteiben egy távoli, a bűnözéssel rokon világként tűnik fel. Az asszociációk között nem ritkák a korrupcióra, csalásra, rablásra utaló megjegyzések. A jellemzően bipoláris világképekben, a jók és a rosszak világában sikeres és kudarcos életutakat különítenek el. Az egyén sikerét majdnem kizárólag saját képességei határozzák meg. A munka sem hoz kiteljesedést, a hallgatók szemében lealacsonyító robotolásnak tűnik. Ugyanakkor a félelemérzet és a fenyegetettség érzésének szintje már a középiskolából frissen érkezett 18 éves korosztálynál is magas.

Másodlagos jelentéstartalmak

A piktogramokra adott első reakciók történetekbe ágyazódtak. A kockavetések során a kockák felszínén megjelenő képek által előhívott elsődleges asszociációkhoz a hallgatók további gondolatokat fűztek. E történetek elemzése lehetővé tette az elsődleges asszociációk gyakoriságának vizsgálatán túl ama kontextus tanulmányozását, ahol ezek az asszociációk megjelentek. A történetek kódolása által az asszociációkhoz köthető mélyebb jelentéstartalmak váltak azonosíthatóvá. Arra a kérdésre keresve a választ, milyen asszociációk milyen gyakran, milyen közegben jelennek meg, azonosítottam az elmondott történetekben és kijelentésekben elhangzó jelentéstartalmakat. Minden jelentéssel rendelkező megnyilatkozást lejegyeztem, miközben figyelmen kívül hagytam az egyes gondolatívek közötti, jelentést nem hordozó szövegrészeket.

Így a negyven kockavetés során összesen 758 önálló jelentéstartalommal rendelkező kijelentést

tártam fel. Az adatok három dimenzió mentén rendeződtek. A klasszikus értelemben vett politikai tartalmak elkülönültek a társadalmi vagy a magánéleti tartalmaktól. Noha a hívó kérdés a közéletre vonatkozott, a tágran értelmezett magánéleti megnyilatkozások száma jelentősen nem tért el a közéleti megnyilatkozásoktól. A 758 azonosított jelentéstartalomból 369 került a közélet kategóriába, míg 357 kijelentést lehetett besorolni a hétköznapi interakciók színteréként értelmezett magánéleti jelentéstartalmak közé (6. táblázat).

A 369 közéleti megnyilatkozás során a hallgatók csak 82 alkalommal utaltak politikai ideológiákra, vagy említettek országos vagy helyi szakpolitikai vonatkozású ügyeket. 287 kijelentés általános társadalmi jelenségeket közölt. Ugyanígy a 357 magánéleti említés során interjúalanyaim csak 12 alkalommal helyezték el magukat történeteikben, és utaltak közvetlen magánéletükre. 345 említés vonatkozott azokra a tapasztalataikra, amit hétköznapjaik során közvetlen életvilágukban szereztek. A kommunikációra tett említéseket külön tárgyalom, mint olyan területet, amely a magán és a közélettől is elhatárolódik, és a különböző szférák között kapcsolatot teremt. A kapott adatokat az alábbi táblázatban foglaltam össze (6. táblázat).

6. táblázat: Köz- és magánéleti jelentéstartalmak

Közéleti és magánéleti jelentéstartalmak	Megnyilatkozások száma
Társadalom szintjén értelmezett közélet	287
A politika szintjén értelmezett közélet	82
Az életvilág szintjén értelmezett magánélet	345
Én-reprezentációk	12
Kommunikáció	32
Összesen	758

A magánéleti és közéleti említések majdnem azonos aránya és az én-reprezentációk magánéleten belüli elenyésző hányada mutatja, hogy a hallgatók a közélet alatt a hétköznapjaikban lejátszódó eseményeket értik. Tartózkodtak a tisztán politikai és a tisztán magánéleti megnyilatkozásoktól, vitáktól. Mindez jelzi, hogy a *politikai véleménynyilvánítást nem tartják közéleti tevékenységnek, és legalább annyira vonakodnak politikai nézeteiket kifejteni, mint önmagukat történeteikben elhelyezni.* Az adatok alapján úgy tűnik, hogy a politikáról beszélni a vizsgált generációban intim dolog, és a politikai vélemény-nyilvánításban a magánéletnek és az én-reprezentációnak sajátos funkciója van.

Én-reprezentációk

Az a tény, hogy a közéletéről való véleménynyilvánítás során a hallgatók önmagukat csak 12 alkalommal helyezték el a kirakott történetekben, és önmagukra vonatkozóan sem asszociációk, sem jelentéstársítások nem jelentek meg, azt jelzi, hogy önmagukat vonakodva hozzák összefüggésbe közéleti témákkal. Az én-reprezentációk alacsony aránya és a kockák rendezésében megjelenő én-el-távolítási stratégiák egyrészt jelzik, hogy a jövő értelmisége számára a köz iránti felelősség egy távoli, tőlük független, negatív univerzum része. A klasszikus értelmiségi ethosz vagy a közjó fogalma egyetlen interjúban sem jelent meg.

Másrészt az én-el-távolítási stratégiák sokszínű és gyakori alkalmazása rámutat arra, hogy a közéletéről nem sikk beszélni. A közzől folyó diskurzust megtorik a tágran értelmezett magánélet elbeszélésein. Időről időre szinte koncentrikus körökben jelennek meg a közéleti kockák mellett az életvilág eseményei. Ezek vagy példák, vagy az érvek alátámasztására szolgáló rövid kitérők, amelyek lazítják az interjúszituációt. A magánéleti történetek tehát különböző szinteken jelennek meg. Ugyanakkor megfordítva, a magánéleti történetekből kibomló közéleti hozzászólások általában kontextus nélküli, hirtelen megjegyzések. Az interjúk visszahallgatásakor a kockavetések azt a benyomást keltik, mintha a hétköznapi által behatárolt életvilág közege tompítaná azt a tabusértést, amit az ember a közéleti véleménynyilvánítással elkövet. A kockák rakosgatása közben magukat 12 alkalommal helyezték el a hallgatók, ebből hat említés vonatkozott az ország elhagyására, négy interjúalany vagy nevet az egészen, vagy nem akar tudomást venni a körülötte lévő világról, kettő pedig a piramis csúcsán képzelet magát. Mind a 12 önreprezentáció elhatárolja magát attól a társadalomtól, amelynek része.

Politika

A hallgatók tartózkodtak az önreprezentációtól a magánéleti és a politikai véleménynyilvánítástól közéleti elbeszéléseikben. Az adatok részben a módszer jellegéből fakadóan egyfajta politikai közérzetet rajzoltak ki. Ahogy már említettem, a hallgatók fejében élő politikai világkép sajátosságai egy tőlük távoli, negatív univerzumot sejtetnek, amely közel áll a bűnözéshez, a botrányhoz, a korrupciós ügyekhez és a melléfogásokhoz, a hozzá nem értéshez. Elha-

tárolják magukat a politikai döntéshozóktól, de a közélet átalakítására vonatkozó elképzeléseik mar-kánsak. A kapott politikai vonatkozású jelentéstársításokat a 7. táblázat tükrözi.

A 758 jelentéstársításból pusztán 82 köthető a politikai élethez: 52 asszociáció közéleti szereplőket említ meg, míg 30 a politikai rátermettség hiányára vagy pénzügyi és jogi instabilitásra utal. A közéleti szereplők közé soroltam minden olyan élő szereplőt, illetve minden olyan tényezőt, akinek, illetve amelynek egyértelmű reál- vagy szakpolitikai vonatkozása van. A közéleti szereplők között felbukkantak a következők: Európa (9),²¹⁶ kormány (8), parlament (4), állam (3). Emellett az interjúkban felszínre kerültek olyan entitások is, mint a Wiszkis rabló (3), az őszi beszéd, a maffia, az Európa Bajnokság. Az 52 említés 27 aktor között oszlott el, ami sejteti, hogy kevés politikai aktor kapott kitüntetett figyelmet. Olyan aktorok között, akiket egy-nél többször említettek meg a hallgatók, jelen vannak ellentmondásosan megítélt emberek (Wiszkis, Gyurcsány) vagy aktuálpolitikai botrányos melléfogások (Malév).

A politikai pártok szempontjából a hallgatók érveikben csak a Fidesz és a Jobbik programjaira hivatkoztak. Aktuálpolitikai klisék hangzottak el, és nem mutattak meg tájékozottságon és érveken alapuló reflektált nézeteket. A média politikai üzeneteinek vagy a szülői véleménynek a reflektálatlan visszaadása az elsődleges asszociációk szintjén jelzi, hogy a média és a családi háttér hatása nem elhanyagolható az érzelmi alapú politikai világképekben. A hallgatók e tőlük távol eső világot igyekeznek figyelmen kívül hagyni. Ha mégis nézeteik kifejtésére kényszerülnek, akkor „előre gyártott, gyorsfagyasztott” termékekhez nyúlnak, amelyek a politikai közbeszéd részei. Így az interjúkban felbukkant a termálvíz, a magyar tudomány, a magyar sportolók. Tematizálódott az Európától való elhatárolódás, az önellátás vagy az idősök ellen kis falvakban elkövetett fizikai atrocitások.

A fiatalok a kialakult helyzetért a politikai megosztottságot (2), a saját érdekek előnyben részesítését (1) és problémák figyelmen kívül hagyását (2) okolják.

„Ez egyben a magyar politika, hogy mutogatnak egymásra”.

²¹⁶ A fejezetben a hallgatók által megemlített magánéleti vagy közéleti jelentéstartalmak számát a társadalmi jelenség után zárójelben közlöm.

7. táblázat: A szűken értelmezett klasszikus politikai közélet ²¹⁷

A politika szintjén értelmezett közélet	Kategóriák	Jelentéstartalmak	Összesen
közéleti szereplők			52
	állam	3	
	kormány	8	
	Európa	9	
	parlament	4	
	Wiszkis	3	
	globalizáció	2	
	Malév	2	
	Gyurcsány	2	
	ellenzék	1	
	maffia	1	
	Schmitt Pál	1	
	Matolcsy	1	
	Stolbuci	1	
	Jobbik	1	
	Fidesz	1	
	IMF	1	
	vezetés	1	
	HÖK	1	
	KOLL. BIZ	1	
	mezőgazdaság irányítás	1	
	mocskos politika	1	
	politikák	1	
	diktátor	1	
	reform	1	
	Őszödi beszéd	1	
	olimpia	1	
	Európa Bajnokság	1	
a kormányzati kudarc okai			11
	politikai rátermettség	5	
	múlt orientáltság	2	
	korábbi problémák	4	
köz iránti felelősségtudat			5
	egymásra mutogatás	2	
	ignorancia	2	
	saját érdek előnyben részesítése	1	
közpénz		14	14
Összesen			82

217 A táblázatban öt személy szerepel. A két nem politikus közül az egyik a „whiskys rabló”: Antal Attila egykori jégkorongozó, aki 30 rablást követett el, 2012-ben szabadult. A börtönben leérettségizett és lediplomázott. A másik Stohl András színész (alias Buci), az RTL Klub híres műsorvezetője, akit 2010 szeptemberében súlyos testi sérülést okozó, ittas állapotban elkövetett járművezetés miatt ítélték el jogerősen 10 hónap letöltendő börtönre.

„Ez a sok kiabálás, veszekedés meg egymás hibáztatása, amit lehet hallani a médiában”.

„Elszívják az emberektől a sok pénzt meg a jó kedvet”.

„Nem törődnek a dolgokkal”.

„Az állam is lehet egy ilyen visszatartó erő. Csak a nem akarás. Tudja, hogy úgy is megkap mindent, és akkor inkább nem is figyel semmire. Megpróbálja úgy kezelni a dolgokat, minthogyha nem is lennének ott. Vagy mintha nem is lennének problémák, mert így könnyebb, mert így nem kell megoldani”.

A politikai rátermettség hiánya gyakran viszsztatató probléma. A megkérdezettek elsősorban a csoportos interjúk során számos utalást tettek a kormány diletтанtizmására.

„Hulló csillag. Megyünk lefelé, ez az előző kormány mondjuk. A mostani se jobb az is lefele szárnnyal”.

„Európa röhög rajtunk, de lehet, hogy az egész világ”.

A kormány rendelkezésére álló kormányzati eszközök között megemlítik az információk visszatartását az emberek megvezetését, félreinformálását.

„A mai magyar kormány elvileg szóban legalább is nagyon támogatja a családokat, a családalapítást, a gyerekvállalást. Igen szóban, mert ha megnézzük, akkor többet von el, mint amennyit adna”.

„A nagy varázslás, ami megy a kormányzatban, és próbálják az embereket elvarázsolni”.

A radikális politikai kijelentések nem tipikusak, de előfordultak. Egy műszaki főiskolás hallgató egy csoportos interjú alkalmával végighallgatott, majd az állam feladatával kapcsolatban az egyik kocka láttán hirtelen megjegyezte:

„Ez a natur mezei ember, akit agyonlőnek, mielőtt még fel tudna kelni”.

Figyelemre méltó, hogy a hallgatók az emberek „megvezetésének” legfőbb eszközeként a tömegkommunikációt nevezik meg. Ugyanakkor az aktív közélet mint a demokratikus ellensúlyokért felelős tevékenység vagy a média közszolgálati funkciója nem tematizálódik. A kialakult közállapotok átalakításában a hallgatók kitüntetett jelentőséget tulajdonítanak a kommunikációnak. A kommunikációhoz 32 jelentéstársítás köthető, ez számszerűleg majdnem a fele azoknak a jelentéstartalmaknak, amiket a hallgatók politikai nézeteik kifejtésére fordítottak.

8. Táblázat: Kommunikációhoz köthető jelentéstartalmak

Kommunikáció	Jelentéstartalmak
tömegkommunikáció	17
internet	2
mobil	4
személyes	6
kód	5
Összesen	32

A kommunikációra vonatkozó megjegyzések közül 17 utal a tömegkommunikációra, tíz a személyes kommunikációra, kettő az internetre, és három emeli meg a kódok, az információ, a digitális intelligencia jelentőségét. A tömegkommunikációra vonatkozó megnyilatkozások kivétel nélkül kiemelik az információktól való távolságtartás fontosságát (Sparks 2007):

„Amit a tévében megvesznek, leadnak, idehazudznak”.

„Múltkor édesanyám olvas egy cikket, hogy meghalt Gyurcsány Ferenc. Én meg: anya... már vezércikk lenne mindenhol, és sehol nincs róla semmi. Ezt valamelyik ökör kitalálta, és felrakta az internetre. Ennyire könnyű befolyásolni az embereket, hogy elhiggyék. Főleg azokat, akinek nincs meg a kultúrájuk ahhoz, hogy megszűrjék ezeket az internetes információkat”.

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy a fiatalok elhatárolódnak a politikától, és gyakran nem is keresik a problémák okait és megoldási lehetőségeit. Nem tekintik magukat a magyar politikai társadalom részének. „A magyar közélet kukacos” – jegyezte meg egy roma származású hallgató.

Kiemelném azonban, hogy bár a hallgatók tudatosan elhatárolódnak a politikai szférától véleményük a közéletre markánsan negatív.

Társadalom

A 758 azonosított jelentéstartalom közül 287 jelentéstársítás kötődött valamilyen társadalmi jelenséghez. Minden olyan kijelentést ebbe a kategóriába soroltam, ami „az emberekre” vagy az általában vett „magyar emberre” vonatkozott. Ezek a megnyilatkozások elsősorban a magyar társadalom struktúráját, igazságtalanságait, előnyeit és hátrányait tárták fel. A hallgatók hajlamosak voltak a klasszikus értelemben vett politikai közélet helyett

inkább társadalmi jelenségekről beszélni, amelyet át- meg átszöttek a közvetlen életvilág tapasztala-

tai. A 326 jelentéstársítást az alábbi alcsoportokba soroltam:

9. táblázat: A társadalom értelmessége

A társadalom szintjén értelmessége	Kategóriák	Alkategóriák	Jelentéstármak	Összesen
bűnözés				64
	gyilkosság		2	
	rablás		13	
	korrupció	kiskapuk	10	
		korrupció	4	
	maffia		1	
	csalás	átvágás	11	
		kizsákmányolás	9	
		hazugság, színlelés	12	
	bűncselekmény		2	
kilátástalanság				59
	szerencse az élet		4	
	orientáció	nyitott szemmel jám	9	
		bizonytalanság	19	
		biztonság igény	6	
	pesszimizmus		21	
irányítottság/irányítás				43
	hierarchia		10	
	irányítás		9	
	gondolkodás		4	
	identitás hiány		2	
	követési hajlandóság		18	
transzcendens erők				41
csodavárás			15	
katasztrófák	baleset		11	
	külső erők		10	
	világvége		5	
rend				18
	jogrend (pozitív)		4	
	jog (negatív)		5	
	büntetés végrehajtás		6	
	közrend		3	
sport			14	14
zárkózottság			13	13
büszkeségeink			12	12
környezeti tudatosság			10	10
művelődés, kapcsolódás			8	8
előítéletesség			4	4
társadalmi fenyegetettség			1	1
Összesen				287

Bűnözés. A hallgatók által említett társadalmi jelenségek közül a *bűnözés* bizonyult a leghangsúlyosabbnak. Hatvannégyszer említették a hallgatók a bűnözés valamely formáját, és hozták összefüggésbe a magyar közélet valamilyen jelenségével. A listát a *korruptió*, a kiskapuk kihasználása (14), a rablás (13), hazugság (12) vezeti, de az átvágás (11), és a kizsákmányolás (9) is gyakran megjelenik. Mindez előrevetíti, hogy a magyar társadalom, a hallgatókat körülvevő tágabb világ struktúrái nem kínálnak olyan példaképet, amelyekkel a hallgatók könnyen azonosulhatnak. A kockák csak 12 alkalommal hívtak elő pozitív társadalomképet. Ezek is nagyrészt elcsépelet és a média által sulykolt sztereotípiák (termálvíz, magyar tudomány, sport).

Kilátástalanság. Ebben a sötétben látott világban a fiatalok számára az érvényesülés és a tájékozódás nem egyszerű. A kilátástalanság valamilyen árnyalata 59 megnyilatkozásban rajzolódott ki. Egy agrárkollégista a kiabáló figurára tekintve megjegyezte.

„Készségszűrés, bizonytalanság, végző kimerülés vagy kiadási ponthoz való közeledés”.

A bűnözést és a kilátástalanságot külön-külön majdnem ugyanannyiszor említették az interjúalanyok, mint bármelyik demokratikus intézményt vagy közéleti szereplőt. A hallgatók helyzetük kilátástalanságának ecsetelésekor rendkívül pesszimistának bizonyultak.

„Aki megpróbál kiteljesedni, azt lehúzzák mások vagy megkötik”.

„Mondjuk, ha már a rosszaknál vagyunk, akkor ez a nyíl jelenthetné azt, hogy visszafelé kanyarodunk tehát, hogy nem előre, meg nem a jó felé”.

„Lúzer vagy, hát ez az élet” – „az egész ország egy nagy lúzer”.

„Láttunk egy hulló csillagot, szerencse, de mégse. Vagy dobhatnánk akár hatost is, de ez egyes”.

„A pesszimizmus van középen, a magyar peszimizmus”.

Az interjúalanyok huszonegyszer tettek egyértelműen pesszimistaként azonosítható kijelentéseket. A szigorúan pesszimizmusként értelmezhető jelentéstartalmakon kívül a negatív konnotációjú kijelentések száma 59, míg a tisztán pozitív bizakodó megnyilvánulások száma ezzel szemben csak hét. A kilátástalanság hátterében álló okokat a hallgatók a felelőtlen politikai irányításban, valamint közpénzek elherdálásában vagy nem megfelelő kezelésében látják (14). A problémák okainak tárgyalásakor két alkalommal történt említés a múltra, négy alkalommal a történelem során felhalmozódó problémákra.²¹⁸

218 Lásd Táblázat 7. A kormány kudarcainak okai.

A hallgatók szerint az „emberek” a kialakult közállapotokra színleléssel (12) és bezárkózással (13) reagálnak.

Az adatok alapján a kilátástalanság meghatározó tényezője továbbá a bizonytalanság (19), és a biztonság iránti vágy (6).

„A kérdőjel jelentheti a bizonytalanságot, és a rengeteg kérdést, ami egy témával kapcsolatban felmerülhet. Ez most akár a jelen, akár a múlt. Döntést. Ami leginkább beugrik bizonyosság, megbizonyosodás, bebiztosítani a dolgokat”.

A kilátástalanságot és a bizonytalanságot tovább növeli a társadalmi szintek és szereplők közötti eligazodás növekvő igénye. A hallgatók életében vitathatatlan a tájékozódás igénye, a nyitott szemmel járás (9) fontossága.

„Azt is érthetjük a mai magyar helyzetre, hogy sötétben tapogatózunk”.

A bizonytalanság fontos dimenziója az alulinformáltság, az információk változásának nem követése, a törvények jogszabályok közti el nem igazodás.

„Nyitott szemmel járni, hogy mindenki próbál mindenre odafigyelni, de szerintem lehetetlen. A gazdaság a padló szélén áll, mindig kérdések, hogy mi lesz velünk, mi lesz az EU-val”.

Irányítottság. A bűnözés (64) és a kilátástalanság (59) mellett a leginkább tematizált társadalmi jelenség az irányítás és irányítottság témaköre (43). A beszélgetések során tizennégy alkalommal merült fel a hierarchia és a vezetés különböző kontextusokban, míg húszan utaltak a vezetettekre vagy a megvezetettekre, a „birka magyarokra”, a „báránykákra”. A birka és a méhecske gyakran hívott elő asszociációkat a gondolkodni képtelen kiszolgáltatott munkásokról. Általában jellemző volt az interjúk során a tömegtől való elhatárolódás.

„Csak annyi, hogy mindenkit irányítanak” – „Egy ember rajzolása ehhez az emberek irányítását kötném hozzá, és a dolgozók a méhek”.

A megvetés néha felsőbbbségtudattal vagy a nevető okos harmadik tudatával párosult.

„Én vagyok itt a piramis csúcsa”.

„Mindenki csak alszik és bambul a panellakásokban. Szerencsejáték az élet. Üresfejű emberek vannak, és ez én vagyok és nevetek”.

Egy, az egyetemi közéletben aktívan résztvevő fiú kockáit hierarchikus rendbe szervezve hosszasan beszélt a vezetőkről, a követőkről és a dolgozókról. A fiú 8. éve egyetemista, és közéleti tevékenységeit

karrierbefektetésként fogja fel. Nem véletlenül lóg az egyetemen, hanem időközben egyesületet alapított, programokat szervez, és a későbbiekben is itt szeretne elhelyezkedni.

„Ha most itt maradunk az egyetemen, akkor az itteni felépítés is hierarchikus, hasonlóan a parlamenti társadalomhoz, mind a tanárok, mind a hallgatók részéről. A HÖK felépítése vagy például a Koll Biz. felépítése is hierarchikus. Azt is mondhatjuk, hogy a kollégiumi társadalmon belüli is vannak vezető személyiségek, vannak követők és vannak dolgozók”.

Mivel a módszer játékos és többszintű kommunikációra készített, nem meglepő, hogy az olyan szigorú tabutémák, amelyek a társadalmi hierarchia alján lévők megvezettségét, kizsákmányolását érintenék, csak igen ritkán jelentek meg. Míg a társadalmi problémákat feltüntető kártyák használatakor a *hátrányos helyzetű cigány tanulók korrepetálása* osztotta meg leginkább a társaságot, a narratívastimuláló kockák esetében csak négy jelentéstársításban találtam cigányságra utaló megjegyzéseket. A radikális szemléletű fiatalok az interjú-szituáció kiszámíthatatlansága miatt vonakodtak részt venni a játékban.

Rend, biztonság. A közállapotok átalakítására tett javaslatokban visszatérő elem a rend és biztonság utáni vágy (18). A hallgatók hosszasan elmélkedtek a szabályok, a törvények indoklásáról, és a közbiztonságról (3). A fiatalok fejében a magyar jogrendről és jogállamiságról alkotott elképzelések vegyesek. Négy alkalommal bukkant fel a törvénykezés pozitív megközelítésben, de öt további jelentéstársítás utal a túlszabályozásra, a szabályok kijátszására, a törvény előtti egyenlőség hiányára. Hat interjúban jelent meg a büntetés-végrehajtás, mint téma. Kissé ijesztőnek tűnik, hogy a fiatalok a büntetés-végrehajtás szigorításától, radikális formáitól sem riadtak vissza.

„Valóban nem kevés a vagyon ellen elkövetett bűncselekmény. Sokat hallani most, hogy a kisebb falvakban az idősek ellen. Lehet, hogy annyira nem vesztes a helyzet, de a média ezt most nagyon felnagyítja. Ennek ellenére az, aki idősekhez tör be és azt viszi el, amit hosszú évek alatt összekuporgatott, azt én nem szánám, ha ténylegesen életfogytiglanra ítélnék. A halálbüntetést még így sem tudom támogatni”.

„Ők a csendőrséget is vissza akarták hozni, és annak én egyébként szintén örülnék. Meg másrészt nincs ez a korlátozás, amit most bevezet a FIDESZ. Ki mernék menni az utcára”.

A következő, fikcióba ágyazott történet szemléletessé teszi a hallgatók között tapasztalható zárkózottságot, amit fokoz a közvetlen magánélet szférájában megjelenő veszélytudat.

„A kis embert érik mindenféle sérelmek, és ezért egyre nehezebben adja oda a kulcsot, tehát ez itt még bővíti a várat. Közben ő meg kiabál, hogy senkinek nem adja oda a kulcsot, de közben van benne egy olyan belső vágy, hogy gyertek a váramba”.

Transzcendens jelenségek. Interjúalanyaim fel vannak készülve a személyes tragédiákra, az őket érő külső csapásokra (26), és a kialakult közállapotok átalakulását, átalakítását külső vagy transzcendens erőktől várják. 15 alkalommal említettek valamilyen fényt, csodát, isteni sajátságokkal rendelkező lényt, aki nagyon távol, de létezik, és aki képes világuk átalakítására.

„Ha az EU támogatna persze...”

„Várunk a csodára, ez most negatív vagy pozitív?”

„Ide, a kérdőjel alá”.

Művelődés, életmód, kikapcsolódás. Végül a magyar közéletéről szóló diskurzusban felbukkantak a szellemi- és testkultúrára vonatkozó elemek. A hallgatók a művelődésről és a testkultúráról, ezen belül a sportról (14), egészségtudatosságról és környezettudatosságról (10) beszéltek. A művelődéshez kapcsolódó jelentéstársítások között a szellemi javakhoz való egyenlőtlen hozzáférés, a szabadidő és pénzhiány tematizálódott. Az egészséges táplálkozás hiánya és jelentősége mindvégig jelen volt az interjúk során, jelezve, hogy a hallgatók körében a környezettudatosság hangsúlyos elem.

„Azért a sport is egy kicsivel nagyobb figyelmet kap, már most is azt veszem észre, hogy talán egy picivel többet figyelünk oda az egészséges életmódra. Nem sokan, de azért van egy csoport, aki kezdi kinőni magát, mondjuk a gasztroblogokkal és az egészséges táplálkozással”.

„Rémesen egészségtelenül táplálkozunk mi is hál’istennek. Hát igen, egyre kevesebben vannak azok, akik odahaza főznek. Elsősorban ennek a gyerekek isszák meg a levét, hogy már nem nagyon fogják megtanulni, milyen az, amikor tényleg anya kimegy a konyhába és főz, és lehet menni segíteni”.

Egyébként is elmondható, hogy a társadalomról vallott nézetek alapján a tudatosság nem csak a környezettudatosság szintjén azonosítható. A hallgatók tudatosan keresik helyüket a társadalmi hie-

rarchiában,²¹⁹ és igyekeznek tudatosan kihasználni a karrierlehetőségek közötti mozgásteret is. Saját jövőjüket kilátástalannak látják egy olyan közegben, ahol a következmények nélküli események alakítják az ingatag közrendet. Tudatosan mozognak az általuk autoriternek és hierarchikusnak vélt társadalomban, amit nem alakítani, hanem kihasználni szeretnének. A felvázolt, a bűnözéshez közel álló, kiszámíthatatlan és hierarchikusan felépülő világban érthető, hogy a hallgatók elsősorban nem résztvevő állampolgárokká, hanem ügyes játékosokká, egyéni stratégiákká akarnak válni, akik gyorsan tájékozódnak a rendszerszintek között. Nem kötődnek egy-egy társadalmi intézményhez, nem alakítanak ki intézményi identitást, hanem pusztán csak élnek az intézmény adta lehetőségekkel. Nem „táplálni szeretnék a rendszert”, hanem kijátszani, annak érdekében, hogy „vezetőkké”, de legalább „követőkké” váljanak, és elkerüljék az arctalan dolgozók világát.

Életvilág

Minden olyan jelentéstartalmat a tágon értelmezett magánélet, az életvilág kategóriájába soroltam, ahol az események a hallgatók közvetlen hétköznapjait érintették. Az életvilágra vonatkozó

219 Ez az eredmény összhangban van a Campuslét kutatás kvantitatív adatbázisának adataival (Pataki 2012), ahol a kollégisták körében az általános, az akadémiai és a munkapreferenciák alapján klasztereket azonosítottam. Egynegyedük (992-en az online megkérdezettek 4828 fős mintájából) került abba a klaszterbe, amit leginkább az különített el környezetétől, hogy a benne lévők nem a klasszikus akadémiai értékeket követték, hanem egyetemi éveiket arra használták fel, hogy erősítsék társadalmi tőkájüket. A faktoranalízis alapján ezek a hallgatók az egyetem utáni érvényesüléshez fontosabbnak tartják a kapcsolathálójuk bővülését, mint az akadémiai erények elsajátítását. Számukra fontosabb a barátokkal való együttlét vagy a szórakozás, mint egyetemi köteleseik teljesítése. Ezeket a hallgatókat lézengőkként vagy atipikus hallgatókként (Pusztai – Ceglédi – Nyüsti – Bócsi – Madarász 2011) is azonosíthatjuk, de a narratív-stimuláló projektív technika alkalmazásával nyert adatok alapján azt is tudjuk róluk, hogy a kurrikuláris, de az extrakurrikuláris tevékenységeket is sokkal kevesebbszer említették, mint az életre való felkészülés nehézségeit. Az interjúk fényében a „buli” sajátos jelentésárnyalatai nem a hallgatók felelőtlenségére utalnak, hanem túlzott felelősségtudatukra. Egyfajta stressz-oldás, amely segíti őket szembenézni a társadalmi reálfolyamatokkal. Nem kívánnak azonosulni a társadalmi intézményekkel, így nem válnak a politikai társadalom részévé.

elbeszélések tovább árnyalták a hallgatók a mai magyar közéletéről vallott nézeteit.

Életminőség. A kollégisták a hétköznapjaikat leíró szövegrészekben az életminőségüket befolyásoló tényezőkre tettek leggyakrabban utalásokat (58). Olyan vegetatív funkciók fontosságát említették meg, mint az alvás, az evés és az öltözködés. Gyakran utaltak a pénzhíányra (20), a tanulás költségei által okozott nehézségekre is. 12 jelentéstársításban felbukkantak olyan mentálhigiéniai problémák, mint az örület, a szorongás vagy az üvöltés. A vegetatív igények kielégítésére tett utalás és a pénzhíány kihangsúlyozása mutatja, hogy a fiatalok nem érzik egzisztenciájukat biztonságban.

„Ez a mindennapos rettegés, hogy munkanélküli lehetek. Ezek a hajtások. Meg az ember már csak odafigyel, hogy a munkáját hogyan végezze. Reggel már szinte úgy kel fel, hogy már megint retteg, hogy úristen mi lesz már megint”.

„Mindenki számolgatja a pénzt, és mindig azon aggódik, hogy mi történik”.

„Az emberek féltik az munkájukat, féltik a jólétüket, a családjukat, tehát sokszor nem mernek ellenszegülni a felsőbb vezetésnek, és nem mondják el a véleményüket, inkább magukban tartják, csak-hogy ne kelljen szembeszállni olyan emberekkel, akiket magasabb rendűnek tartanak”.

Veszélytudat. Az életvilágban jelen lévő veszélytudat szervezeti (4), egzisztenciális (10), és testi (5) fenyegetettséget is jelent. A hallgatók tartanak az erős szervezeti ellenőrzéstől, a HÖK-től, az anyagi gondoktól, de öt esetben utaltak közvetlen testi fenyegetettségre is.

„A Jobbik internetes oldalán olvastam rengeteg betörést, bántalmazást, amit persze egyébként nem fognak máshol bemutatni”.

A hallgatókban élő veszélytudat azzal a ténnyel is alátámasztható, hogy az életvilágra korlátozódó jelentéstársítások jelentős hányadát (58) képezik az agresszióra és a társadalmi devianciákra tett kijelentések. Az interjúk minden tizedik jelentéstársítása köthető e két területhez. Testközelben érzik a társadalmi megosztottságot, a veszekedést. Hétköznapjaikban a veszekedésen kívül jelen van a hangtalanul növekvő feszültség is. Két jelentéstársítás vonatkozott a haragra, és további hét a problémák elásására, a nézetek ütköztetésének elkerülésére.

„Az önvédelemre visszatérve valahogy meg kell oldani a problémákat. A legjobb elásni, mert akkor biztos nem kerül az ember börtönbe”.

9. táblázat: Az életvilág szintjén értelmezett magánélet

Az életvilág szintjén értelmezett magánélet	Kategóriák	Alkategóriák	Jelentéstartalmak	Összesen
életminőség				58
	tandíj		1	
	ruha		1	
	pénz		20	
	alvás		6	
	evés		9	
	lakáskörülmények		9	
	mentál higiéné		12	
egyéni küzdelem				43
	siker	segítség	3	
		karrierépítés	7	
		egyéb	6	
	kudarcc	külső akadály	7	
		önhiba	8	
	döntés		12	
munka				38
	gürzés		24	
	munkanélküliség		6	
	munkaidő		8	
agresszó				37
	erőszak	verekedés	10	
		gyilkosság	1	
		öngyilkosság	1	
		egyéb	3	
	keresztbe tesz		4	
	haragszik		2	
	veszkeedik		12	
	elássa magát		3	
	csal		1	
fenyegetettség				28
	szervezeti		4	
	egzisztenciális		10	
	testi		5	
	külső		9	
kapcsolatok				26
	érdek		8	
	barátság		11	
	szerelem		7	
iskola				22
deviancia				21
	drogfüggőség		3	
	kényszeres evés		4	
	alkoholizmus		7	
	szerencsejáték		4	
	dohányzás		2	
	mobil függőség		1	
buli, zenehallgatás, játék				17
család				14
sport				14
gyerek				6
	gyereknevelés		7	
köz iránti felelősség				12
	egymásra mutogatás		2	
	ignorancia		6	
	saját érdek előnyben részesítése		4	
kollégium				2
Összesen				345

Aggodalomra adhat okot, hogy a hallgatók a verbális és a non-verbális agresszió kívül beszámoltak közvetlen testi agresszióról (15) és deviáns társadalmi magatartásról (21). Megemléstették a drogfüggőséget, a kényszeres evést, az alkoholizmust, a szerencsejátékot, a dohányzást és a technikai eszközökhöz való kényszeres ragaszkodást.

„Ha pesszimisták vagyunk, akkor nem tudjuk, hogy mit csináljunk, hízunk, eszünk vagy zabálunk. Nem tudjuk, hogy merre menjünk vagy iszunk, verekszünk, drogozunk és amúgy erre is elindul egy kiút, de nincsen... látod, és utána ott lesz a fény”.

A konfliktusokra, agresszióra, veszekedésekre utaló magyarázatokban a konfliktuskezelés megbeszéléses, tárgyalásos, konszenzuális megoldásra törekvő módzatai nem fordultak elő.

Egyéni küzdelem. A megkérdezett hallgatók életútjuk megalapozásakor nem számíthatnak külső támogató közegre. 43 jelentéstartalmat társítottak a karrierépítés nehézségeivel, amelyek közül csak három alkalommal említettek külső segítséget. Meglepő azonban, hogy a rájuk váró kudarc okait az egyéni jellemhibákban, lustaságban vélték felfedezni (8), és kisebb jelentőséget tulajdonítottak a külső társadalmi okoknak. Az egyéni küzdelmek és döntések – nem függetlenül a munkáról kialakult meggyőződésektől – az életvilág második legmeghatározóbb kategóriáját alkotják. A munka 37 jelentésárnyalatából 23 a munka fáradtságos és megalázó robot jellegét emelte ki. E régióban a munkanélküliség (6) a fiatalok hétköznapijainak része. Már az elsőéves hallgatók is úgy tűnik, szembenéznek a fiatal munkanélküliség árnyával, a munkalehetőségeik korlátozottságával. A munka egyetlen megnyilatkozásban sem bizonyult kreatív, felszabadító tevékenységnek.

Az egyén szintjén megjelenő küzdelem, amelynek elengedhetetlen feltétele a lehetőségek és korlátok pontos felismerése, az élsport és a tömegsport viszonyában is tetten érhető. Az élsport a kommunikációhoz hasonlóan olyan elem, amely a hallgatók szerint kiutat jelenthet a köz jelenlegi állapotaiból. Az adatok alapján az igazi közszereplők a sportolók, ők tehát napjaink példaképei. Az életvilág szintjén a sport olyan küzdőtér, ahol az egyén kiteljesedhet és elérheti vágyait. A sport egyértelmű szabályokhoz kötött, biztos léttérnek tűnik, ahol a dolgok következményei előre láthatók. Azok a hallgatók, akik legalább amatőr szinten sportoltak, a kockák kirakásánál optimista kijelentéseket tettek.

A megfelelő egyéni áldozatok árán elérhetőnek találták céljaikat.

Állampolgári felelősség. A társadalom szintjén bemutatott közélet és a hallgatók hétköznapi életének szinterei között párhuzamos struktúrákat találtam. E parallel struktúrák jelenléte, jelzi, hogy a társadalom szintjén érzékelt minták az életvilágot sem hagyják érintetlenül. Az egyik ilyen struktúra, ami párhuzamosan megjelent a hallgatók hétköznapijaiban és társadalomrajzaikban, az állampolgári felelősség hiánya (5+12). Ezek a jelentéstársítások hasonló struktúrába szerveződtek mind a társadalomra vonatkozó leírásokban, mind a közvetlen életvilágról szóló elbeszélésekben. A hallgatók a politikai életben és a magánéletben is érzékelik az egymásra mutogatást, demokratikus igényeik artikulálásának képtelenségét. Problémaikat sem a köz-, sem a magánéletben nem hallgatják meg.

„Ezek a fiatalok mindegyik headsettel”.

„Az emberek egymásba rúgnak. Nem nézik mások érdekeit. Nem foglalkoznak azzal, hogy milyen a másoknak, csak az, hogy maguknak jó legyen”.

„Ilyen üres fejű birka emberek vannak. Nagyon sok az olyan. Nem igazán tudunk kommunikálni egymással. Ez itt kiabál a senkinek legfőképpen”.

„Egy csomó probléma van, amit nem annyira hoznak nyilvánosságra az emberek, hanem inkább elásnak”.

„Becsukják az emberek a szemüket, és úgy tesznek, mintha nem látnának és nem hallanának semmit”.

Intézmények. A társadalmi intézmények (iskola, család, kollégium) jelentéstársításai az intézmények szerepére engednek következtetni a hallgatók állampolgári szocializációjában. A hallgatók huszonkét-szer utaltak az egyetemre, illetve a karokra, tizenegyszer említették a családjukat és csak kétszer a kollégiumot. A kollégiumok az intézményi törekvések ellenére más intézményekkel szemben csak kevésbé formálják a hallgatók közéletéről alkotott nézeteit, nem funkcionálnak állampolgári szocializációs szintérenként.

A hallgatók közvetlen életvilágára vonatkozó adatok alapján egy olyan közéleti vízió rajzolódik ki, ahol az egyéni érvényesülésért folyó harc egy kiszámíthatatlan, baljós világban zajlik. E számukra nem sokat ígérő negatív univerzumot nem alakítani, hanem kijátszani szeretnék. A közülethez érzelmi szálakkal kötődnek, nem nevezik meg a közélet

szerelőit, nem kívánnak velük azonosulni, és elhatárolják saját életvilágukat a számukra botrányosnak, korruptnak tartott közélettől.

Összegzés

A hazai és nemzetközi ifjúságkutatások adatai alapján a nyolcvanas évekhez képest a magyar fiatalok politikai aktivitása visszaesett (Szabó A. és Kern 2011; Szabó I. – Örkény 1998). Ez részben a politikai szocializáció intézményeinek diszfunkcióira utal, részben pedig a politikai kultúra sajátosságaira, amennyiben a politika és a közélet világa a fiatalok számottevő részétől távol van. Ugyanakkor az ESS²²⁰ 2010-ben felvett ötödik hullámának adatai szerint éppen az általam vizsgált 20-24 éves korosztályban a részvételi szándék növekedni látszik. Az a magyarázat tehát, miszerint fiatalok kiábrándultak a közéletből, túlzott leegyszerűsítésnek tűnik (Zukin – Keeter – Andolin – Jenkins 2006:118-189; Szabó A. – Oross 2012:66). Valószínűbbnek tűnik az a feltételezés, hogy a politikai részvétel hagyományos formái (választási részvétel, formális szervezetekhez való kötődés) kevésbé népszerűekké válnak, míg az ügy-orientált és civil részvételi hajlandóság nő. Ez a részvételi szándék elsősorban direkt demokratikus és virtuális akcióformákban nyilvánul meg (Szabó A. – Oross 2012).

A Debreceni Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszék egy projektet indított el 2010-ben az a céllal, hogy feltárja az intézmények és kortárs-csoportok állampolgári szocializációban betöltött szerepét. E tanulmány a Campus-lét kutatás keretében egy olyan projektív módszert kíván bemutatni, amely lehetővé tette az intézmények politikai szocializációban betöltött szerepének összevetését a hallgatók köről alkotott elképzeléseivel. A kutatás fókuszában az a kérdés állt, hogy a köről való nézetek milyen aktivitási formákba fordulnak át, mi jellemzi a közéletre kialakult kép és a közéleti aktivitás viszonyát. Ebben az összefüggésben milyen a Debreceni Egyetem két kollégiumának állampolgári szocializációs hatása. A rendelkezésre álló adatok alapján igyekeztem rámutatni, hogy milyen összefüggés van a közéletfelfogás, az aktivitás és az intézmények politikai szocializációs potenciálja között.

A tanulmány egy új módszertani technika bemutatása is egyben, amelyet a Campus-lét kutatás keretében a Debreceni Egyetem két kollégiumában alkalmaztam. A kutatás során a nyitott interjúké-

szítési technika keretében egy új projektív módszert használtam annak érdekében, hogy feltárjam az intézmények politikai szocializációban betöltött szerepe és a hallgatók közélet-felfogása közti összefüggést. A nyitott interjúkészítési technika keretében narratíva-stimuláló kockákat alkalmaztam. Az interjúk során az interjúalanyokat arra kértem, hogy dobjanak egyszerre mind a 18 kockával, és a kockák felülre eső oldalait felhasználva „rakják ki” a magyar közéletet. A bemutatott adatok 40 interjú alapján alakultak. A kockák felszínén megjelenő piktogramok bizonyos közéleti sztereotípiákat mozgósítottak, amelyek történetekbe ágyazódtak. Az elmondott történetek igazi érdekessége a sztereotípiák milyenségében, kontextusba ágyazottságában és megjelenésük gyakoriságában rejlik. Az, hogy ezek a szimbólumok milyen gyakorisággal és milyen kontextusban jelentek meg, segített feltárni az egész célközönségre jellemző asszociációs mezőt. Az eredmények feldolgozásában elkülönítettem *elsődleges és másodlagos jelentéstartalmakat*. Az elsődleges jelentéstartalmakkal az asszociációs mezőt tártam fel, a másodlagos jelentéstartalmakkal a közéletre vonatkozó elképzeléseket és aktivitási formákat.

A tartalmi elemzés fókuszában a kockák, a kirakási stratégiák és alakzatok, valamint a felmerülő asszociációk és jelentéstartalmak álltak. A jelentéstartalmak két szintjére voltam kíváncsi: arra, hogy milyen elsődleges asszociációkat hívtak elő a kockák, és hogy ezek milyen történetekbe ágyazódtak bele.

A módszer rendkívül hasznosnak bizonyult a közbeszédben kialakuló hallgatói kultúra megteremtésére, a közéleti víziók, politikai közérzet vagy politikai világkép megragadására.

Az eredmények alapján a Debreceni Egyetem két kollégiumában a hallgatók társadalmi közérzetére vagy politikai világképére vonatkozólag az alábbi néhány óvatosan megfogalmazott összefüggés állapítható meg.

(1) *Közéleti víziók*. Bár a kutatás során alkalmazott hívókérdés a magyar közélet leírására vonatkozott, a hallgatók a közélet fogalma alatt nem a klasszikus értelemben vett közéletet értették, hanem az általában vett magyar emberről vagy a közvetlen hétköznapjaikban lejátszódó eseményekről beszéltek. Ez elgondolkodtató jelzése annak, hogy állampolgári kultúrájukból hiányzik a közélet modern társadalmakra jellemző képe, és ezzel összefüggésben személyes viszonyuk is nélkülözi az aktív, résztvevő állampolgárra jellemző késztetéseket. A politikai véleménynyilvánítás és az én-reprezentá-

ció a jelentéstársítások csak kis hányadát tették ki, jelezve, hogy a politikai vélemény-nyilvánítástól a hallgatók jelentős hányada tartózkodik. Ennek megfelelően az összegyűjtött jelentéstársításokat három szinten – az életvilág, a társadalom és a politika szintjén – elemeztem.

Életvilág. A hétköznapi interakciók leírása során az életutak kialakításában hangsúlyos az egyéni küzdelem jelentősége. A hallgatók magányos harcként tüntetik fel az emberi életutak sikereit vagy kudarcát. Küzdelmeiket magányosan vívják meg, és nem számítanak támogató közegre. Az egyéni érvényesülésért folyó küzdelmet végigkíséri az egzisztenciális, intézményi és testi fenyegetettség árnyéka. A közvetlen magánélet elbeszéléseinek háttérben felsejlenek olyan deviáns magatartások, mint a verbális és non-verbális agresszió vagy a fiatalok életminőségét veszélyeztető kényszeres tevékenységek.

Társadalom. Interjúalanyaim a közvetlen életviláguk sikeres és elretentő történeteinek kívül gyakran utaltak a társadalomban „általában” érzékelt jelenségekre. A „közvetlen” és az „általános” között azonban nem körvonalazódott az a köztes, közös cselekvésekre lehetőséget kínáló közéleti tér, amelyhez valóságos közük lenne. A magyar közélet kapcsán a bűnözés, a kilátástalanság és az irányítottság tematizálódott. A biztonság utáni vágy és a transzcendens jelenségekben való hit jelzi, hogy a fiatalok nincsenek meggyőződve azokról a rendszerbiztosítókról, amelyek hosszú távon meghoznák a kívánt előnyöket.

Politika. A hallgatóknak a klasszikus értelemben vett közéletre vonatkozó megjegyzései alapján azt a megállapítást tehetjük, hogy a politikai véleménynyilvánítás tabusértésnek minősül. Ám a közéletről formált vélemények, amennyiben áttörnek a társadalmi korlátokat, mégis markánsak. A nézetek ütköztetését nem tekintik a követendő értelmiségi ethosz részének. Ezért a politikához köthető jelentéstársítások száma elenyésző a társadalomról vagy az életvilágról szóló elbeszélésekkel szemben. A társadalomban vezető szerepet vállaló közéleti szereplők csak ritkán, és általában bűnözéshez közeli kontextusban bukkanak fel. A politikai aktorok dilettantizmusa, a demokratikus érdekartikuláció hiánya és a magánérdek túlsúlya miatt a vizsgált fiatalok elhatárolódnak a magyar közélettől.

(2) *A közről kialakított kép és a közéleti tevékenységek kapcsolata.* Az adatok alapján megkér-

dőjeleződni látszik az a nézet, miszerint a fiatalok egyfajta politikai apátiában vannak, nem szerveződnék generációvá (Szalai 2011), így nem képeznek rendszerformáló erőt.²²¹ Az adatok tükrében ugyan beszélhetünk a politikai szférától való távolságtartástól, de mielőtt a fiatalok rendszerformáló erejéről véglegesen lemondanánk, érdemes figyelembe vennünk két tényezőt. Egyrészt azt, hogy a fiatalok nem foglyai annak a politikai kultúrának, ami alól az értelmiség sem tudja kivonni magát. Nem képezik a politikai társadalom részét, és ez lehetővé teszi számukra, hogy céljaiknak megfelelően a társadalmi, közéleti és politikai intézményektől, az intézményekbe való betagozódástól és az intézményesüléstől távol tartsák magukat (Rosen 2001). Másodsorban pedig megvetik a munkás hétköznapi „gürizését”, és még nem tették magukévá az idősebb generációk „van mit veszteni” logikáját. A fenti két jellemző kívülről bár, de határozott rendszerformáló erővel bírhat.

(3) *Intézmények állampolgári szocializációs hatása.* Az eredményeket összefoglalva elmondható, hogy az intézmények (iskola, kollégium) kevésbé formálják a hallgatók közről való nézeteit. Az egyetem és elsősorban a karok határozott közéleti színteret képeznek, míg a lakótér, a kollégium az intézmény kifejezett intézkedései ellenére sem tekinthető a politikai szocializáció meghatározó tényezőjének. Az adatok korlátait figyelembe véve ennek okát abban látom, hogy a hallgatók elkerülik a klasszikus aktivitási formákat. Nem azonosulnak intézményekkel és nem is kívánnak részt venni az intézmények aktív formálásában. A rendszerszintek közötti diszkrpanciákat kívánják saját érdekeiknek megfelelően kihasználni. Adataink alapján a formális intézmények kevéssé, de az informális társadalmi intézmények (tér, orientáció, kommunikáció) jelentős mértékben formálják a hallgatók magatartás-mintáit.

(4) *Végül az adatok alapján kirajzolódni látszik a klasszikus diákközösségek felbomlása.* Az értékek átrendeződése (Csepeli és Örkény 1996; Bauer – Szabó 2005, 2009, 2011; Marián 2012) a csoport-

221 Szalai Erzsébet *Koordinátákon kívül. Fiatal felnőttek a mai Magyarországon* című könyvében kvalitatív interjúkkal elemezte a fiatal felnőttek rétegspecifikus identitását és habitusát kilenc társadalmi csoportban, és vizsgálta az új-kapitalizmus hatását az ifjúsági kultúrákra. Adatai alapján megállapítja, hogy az általa vizsgált fiatal felnőttek nem tekinthetők egységes generációnak.

kötődések átformálódása (Szabó 2010; Anderson 2006). A klasszikus értelemben vett csoporttudattal, csoporthatárokkal, csoportnormákkal azonosítható klasszikus közösségeket felváltják a kommunikatív közösségek.²²² Ezekben a formálódó új típusú közösségekben az orientáció és a kommunikáció kitüntetett jelentőséget nyer. A közösségek átalakulásával párhuzamosan a közzől vallott nézetek közéleti aktivitásba való átfordulása sajátos mintázatokat mutat.

Összegzés

A hazai és nemzetközi ifjúságkutatások adatai alapján a magyar fiatalok politikai aktivitása visszaesett a nyolcvanas évekhez képest, amely a politikai szocializáció intézményeinek diszfunkcióira. Ugyanakkor az ESS 2010 adatai alapján a 25 év alattiak körében bizonyos aktivitási formákban növekvő részvételi szándék tapasztalható. E tanulmány a Campus-lét kutatás keretében kíván bemutatni egy projektív módszert, amely lehetővé tette az intézmények politikai szocializációban betöltött szerepének összevetését a hallgatók közéleti aktivitásával és a közzől alkotott elképzeléseivel.

A nyitott interjúkészítési technika keretében narratíva-stimuláló kockákat alkalmaztunk. A módszer rendkívül hasznosnak bizonyult a közbeszédben kialakuló hallgatási kultúra megtörésére. A bemutatott adatok 40 interjún alapulnak.

Az eredmények azt tükrözik, hogy a kollégiumokban a vezetési stílustól függetlenül az intézmény politikai szocializációs hatása elenyésző. A fiatalok a közzől alkotott nézeteiknek megfelelően, nem azonosulni kívánnak az intézményekkel, nem részt venni annak programjain, hanem kijátsszák a különböző rendszerszintek közti lehetőségeket.

Abstract

Several recent studies on youth culture have demonstrated the low participation and political radicalization of young adults. Apart from small groups of radical actors Hungarian young adults

222 A késő modernitás közösségeinek szükségszerű felbomlását Delanty és Bauman (2000) vázolja fel. A közösségek átalakulásának magyar vonatkozásait lásd Feleky 2009; Gergő 2009; Utasi 2011. Anderson (2006) elemzése segít megérteni a közösségek szimbolikus elemeinek formálódását.

are lost between the plurality of social life-worlds and the political subsystems with one of the lowest participation rate in Europe. The Campus-life project (<http://campuslet.unideb.hu>) aims to explain how the changing forms and spaces of connectivity and privacy contribute to civic education. Within this framework the research seeks to answer the question how the role of student houses in civic socialization is overwritten by students' public values and actions. In order to explore the nature of civic socialization of students at University of Debrecen we proposed an ethnographic study with the combination of three different methods: 1.) participant observation; 2.) 26 mini focus groups conducted among roommates of two student houses at the University of Debrecen; 3.) 10 Narrative interviews in student houses at the University of Debrecen. The study presents a new projective technique used as a story trigger during the interviews. Story cubes were used to guide students to the verbal visual communication level where they can comfortably utter their public notions.

The important finding from our analysis is that regardless the differences in managerial style and community initiatives neither of the student houses managed to provide a successful scene for political socialization. Our data show that the underlying reason for low participation lies in the students' public values and visions. They do not intend to participate or identify themselves with institutions they rather take advantage of different systemic levels and carry out individual strategies.

Irodalom

- ANDERSON, BENEDICT 2006 *Elképzelt közösségek. Gondolatok a nacionalizmus eredetéről és elterjedéséről*. Budapest, L'Harmattan.
- BAUER BÉLA – SZABÓ ANDREA 2009 *Ifjúság – 2008. Gyorsjelentés*. Budapest, Mobilitás Ifjúságkutatási Iroda.
- BAUER BÉLA – SZABÓ ANDREA 2011 *Arctalan? nemzeték. Ifjúság 2000–2010*. Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet.
- BAUER BÉLA – SZABÓ ANDREA 2005 *Ifjúság – 2004. Gyorsjelentés*. Budapest, Mobilitás Ifjúságkutatási Iroda.
- BAUMAN, ZIGMUNDT 2000 *Liquid Modernity*. Cambridge, Polity.

- CSEPELI GYÖRGY – ÖRKÉNY ANTAL 1996 *Jelképek és eszmék az európai nemzeti himnuszokban*. Regio, 2:3-34.
- DELANTY, G. 2003 *Community*. London – New York, Routledge.
- ERIKSON, ERIK H. 2002 *Gyermekkor és társadalom*. Budapest, Osiris.
- FELEKY GÁBOR szerk. 2009 *Közösségi relációk: elméletek, narratívák, hipotézisek*. Szeged, Belvedere.
- GERGŐ ZSUZSANNA szerk. 2009 *Közösségi mozaikok – interjúk*. Szeged, Belvedere Meridionale.
- JANCSÁK CSABA 2009 *Miért jó a rossz a jóban? A két-farkú kutya jelenség megértése felé*. In Bíró István szerk. *Csatlakozás az Európai ifjúsági Térséghez* 3.0, Szeged: EIKKA, 29-64,
- KERN TAMÁS – SZABÓ ANDREA 2011A politikai közéleti részvétel alakulása Magyarországon, 2006–2010. In Tardos Róbert – Enyedi Zsolt – Szabó Andrea szerk. *Részvétel, Képviselet, Politikai változás*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány.
- LAKI LÁSZLÓ – SZABÓ ANDREA – BAUER BÉLA szerk. 2001 *Ifjúság 2000*. Gyorsjelentés. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.
- LÁNYI, GUSZTÁV 1997 *Politikai pszichológia és politikatudomány*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete.
- LYNCH, KEVIN 1960 *The image of the city*. Cambridge (Mass), MIT Press.
- MARIÁN BÉLA 2012A debreceni egyetemisták értékvilága. *Educatio*, 2:272-286.
- PATAKI GYÖNGYVÉR 2012 Magány és társas élet a Debreceni Egyetem kollégiumaiban. In Dusa, Á. – Kovács, K. – Márkus, Zs. – Nyüsti, Sz. – Sörös, A. szerk. *Egyetemi élethelyzetek. Ifjúsápszociológiai tanulmányok*.
- PERCHERON, ANNICK 1993 *La socialisation politique*. Paris: Armand Colin.
- PUSZTAI GABRIELLA – CEGLÉDI TÍMEA – NYÜSTI SZILVIA – BOCSI VERONIKA – MADARÁSZ TIBOR 2011 Láthatatlanok, létezők, közönyösek. *Educatio*, 2:271-280.
- ROSEN, BERNARD CARL 2001 *Masks and Mirrors – Generation X and the Chameleon Personality*. Westport, Praeger Publishers.
- SIKLAKI ISTVÁN 2011 *Vélemények mélyén. A fókusz-csoport módszer, a kvalitatív véleménykutatás alpmódszere*. Budapest, Kossuth Kiadó.
- SPARKS, COLIN 2007 Az internet és a globális közsféra. In Angelusz, Róbert – Tardos Róbert – Terestyéni, Tamás szerk. *Média, nyilvánosság, közvélemény*. Budapest, Gondolat, 776-800.
- SZABÓ ANDREA – KERN TAMÁS 2011 *A magyar fiatalok politikai aktivitása*. In Bauer Béla – Szabó Andrea szerk. 2011 *Arctalan? nemzedék. Ifjúság 2000–2010*. Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet.
- SZABÓ ANDREA – OROSS DÁNIEL 2012 A demokratikus részvétel tendenciái a magyar egyetemisták és főiskolások körében. In Szabó Andrea szerk. *Racionálisan lázadó hallgatók 2012, Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I*. Szeged, Belvedere Meridionale, 65-109.
- SZABÓ ILDIKÓ – CSEPELI, GYÖRGY 1984 *Nemzet és politika a 10-14 évesek gondolkodásában*. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Tanulmányok, beszámolók, jelentések.
- SZABÓ ILDIKÓ 2010 *Nemzet és szocializáció*. Budapest, L'Harmattan.
- SZABÓ ILDIKÓ – ÖRKÉNY ANTAL 1998 *Tizenévesek állampolgári kultúrája*. Budapest, Minoritás Könyvek.
- SZALAI ERZSÉBET 2011 *Koordinátákon kívül. Fiatal felnőttek a mai Magyarországon*. Budapest, ÚMK.
- UTASI ÁGNES szerk. 2011 *Közösségi kapcsolatok és közélet*. Szeged, Belvedere Meridionale.
- VICSEK CSILLA 2006 *Fókuszcsoporthoz elméleti megfontolások és gyakorlati alkalmazás*. Budapest, Osiris.
- ZUKIN, C. – KEETER, S. – ANDOLIN, M. – JENKINS, K. 2006 *A New Engagement? Political Participation, Civic Life, and the Changing American Citizen*. New York, Oxford University Press, 118-189.